T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARDİN İLİ ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİNDE İYİ TARIM UYGULAMALARI POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İsmail BAYYİĞİT

BAHÇE BİTKİLERİ ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA
2018

Doç. Dr. Ebru SAKAR danışmanlığında, İsmail BAYYİĞİT'in hazırladığı **"Mardin ili zeytin yetiştiriciliğinde iyi tarım uygulamaları potansiyelinin değerlendirilmesi"** konulu bu çalışma 18/12/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman : Doç.Dr. Ebru SAKAR ……

Üye : Prof. Dr. Bekir Erol AK ..……...

Üye : Doç. Dr. Hülya ÜNVER …….....

Bu Tezin Bahçe Bitkileri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Halil Murat ALĞIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
ŞEKİLLER DİZİNİ iv
ÇİZELGELER DİZİNİ vi
SİMGELER DİZİNİ vii
1. GİRİŞ 1
2.ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 24
2.1. Zeytin Yetiştiriciliği 24
2.2. İyi Tarım Uygulamaları 27
2.3. Anket Çalışmaları 30
3.MATERYAL ve YÖNTEM 32
3.1.Materyal 32
3.1.1. Araştırma alanı hakkında genel bilgiler 32
3.1.2. Coğrafi durum ve nüfus dağılımı 33
3.1.3. Mardin ilinde zeytinin tarihsel geçmişi 35
3.2. Yöntem 36
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA 38
4.1. Araştırma Bulguları 38
4.1.1. Üreticilerin demografik özellikleri 38
4.1.2. Üretici bahçelerinin yapısal özellikleri 40
4.1.3. Üreticilerin zeytin üretim alanı, zeytin ağaç varlığı ve zeytinde üretim şekli 42
4.1.4. Üreticilerin üretimini yaptıkları zeytin çeşitleri 43
4.1.5. Toprak işlemeye ilişkin bulgular 46
4.1.6. Sulama 48
4.1.7. Gübrelemeye ilişkin bulgular 50
4.1.8. Budamaya ilişkin bulgular 52
4.1.9. Zeytinde hastalık, zararlı ve mücadele yoluna ilişkin bulgular 54
4.1.10. Hasada ilişkin bulgular 59
4.1.11. Üreticilerin sertifikalı iyi tarım yapma durumu 64
4.1.12. Mardin ili zeytin üreticilerine yönelik SWOT analizi 64
4.1.12.1. Mardin ili zeytin yetiştiriciliğinin güçlü yönleri 64
4.1.12.2. Mardin ili zeytin yetiştiriciliğinin zayıf yönleri 65
4.1.12.3. Mardin ili zeytin yetiştiriciliğine yönelik fırsatlar 65
4.1.12.4. Mardin ili zeytin yetiştiriciliğine yönelik tehditler 65
5.SONUÇLAR ve ÖNERİLER 67
KAYNAKLAR 73
ÖZGEÇMİŞ 82
EKLER 83

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MARDİN İLİ ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİNDE İYİ TARIM UYGULAMALARI POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İsmail BAYYİĞİT

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Ebru SAKAR
Yıl: 2018, Sayfa:84

Tarım uzmanlık ve bilimsel hareket etmeyi gerektiren faaliyetler bütünüdür. Son yıllarda İyi Tarım Uygulamaları yurt içinde hızla yayılmakla birlikte pazar olarak da dünya genelinde giderek büyüme kaydetmektedir. İyi Tarım Uygulamaları ürünün üretiminden tüketimine kadar geçen tüm aşamaların kayıt altına alındığı bir tarımsal faaliyettir. Bu tarımsal faaliyet zeytin yetiştiriciliği açısından değerlendirildiğinde zeytin ağacının toprağa dikiminden elde edilen zeytin meyvesi veya zeytinyağının nihai tüketicinin sofrasına ulaşmasına kadar olan süreci; zeytinde doğru çeşit seçimi, dikim yöntemi, budama şekli, sulama, besleme şekli, hasat ve hasat sonrası işlemler gibi birçok süreci içine almaktadır. Bu çalışmada İyi Tarım Uygulamaları açısından Mardin il ve ilçelerinde zeytin yetiştiriciliğinin bugünkü durumunu ve potansiyelini tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın ana materyalini Mardin ilinde zeytin yetiştiriciliğinin en çok yapıldığı Artuklu (Merkez İlçe), Derik, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin ilçelerinde 2017 -2018 tarihlerinde zeytin üreticileri ile yüz yüze yapılan 140 adet anket oluşturmaktadır. Yapılan anketlerden elde edilen veriler temel istatistiksel yöntemler ile analiz edilerek zeytin yetiştiriciliğine yönelik veriler elde edilmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada, yüzyıllar öncesinde zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı Mardin'de zeytin üreticilerinin temel sorunlarına yönelik çözüm önerileri getirilerek, Mardin'in bu alandaki potansiyeli harekete geçirilip zeytin üretiminde Türkiye pazarında önemli bir aktör konumuna gelebilecek şehirlerden biri olabileceği ortaya konulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Mardin, İyi Tarım Uygulamaları, Zeytin Yetiştiriciliği, Potansiyel

ABSTRACT

MSc Thesis

EVALUATION OF POTENTIAL OF GOOD AGRICULTURAL PRACTICES IN MARDIN OLIVE CULTIVATION

İsmail BAYYİĞİT

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Garden Herbs

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ebru SAKAR
Year: 2018, Page: 84

Agriculture is the whole of activities that require expertise and scientific action. In recent years, Good Agricultural Practices have been spreading rapidly in the country, and the market has been growing all over the world. Good Agricultural Practices are agricultural activities in which all stages from production to consumption are recorded. When these agricultural activities are assessed from the olive growing point of view, olive fruit or olive oil obtained from the planting of the olive tree to the soil reaches to the final consumer of the olive oil process, many kinds of processes such as selection of correct variety of olives, planting method, pruning method, irrigation method. In this study, it is aimed to determine the current status and potential of olive growing in the province of Mardin and its counties in terms of Good Agricultural Practices. The main material of the study constitutes 140 questionnaires made with olive producers in Artuklu (Central District), Derik, Kızıltepe, Yeşilli and Nusaybin provinces where the olive cultivation is the most in the province of Mardin in 2017-2018. The data obtained from the questionnaires were analyzed with basic statistical methods and data for olive farming were obtained. As a result of this study, solutions to the essential problems of Mardin olive producers were delivered, and it was shown that Mardin, where olive farming has been done over the centuries, can become a significant player in the Turkey market in olive production by mobilizing potential in this area.

KEYWORDS: Mardin, Good Agricultural Practices, Olive Growing, Potential

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen ve bana mevcut kaynaklarından ve bilgilerinden yararlanmam konusunda açık gönüllü davranan, ayrıca eğitim ve tez aşaması sürecinde yapıcı ve yönlendirici fikirleri ile bana daima yol gösteren danışmanım Sayın Doç. Dr. Ebru SAKAR'a,

Yüksek Lisans eğitim dönemimde ve tez dönemimde değerli katkı ve eleştirileriyle bu çalışmamın son halini almasında emeği geçen bölüm başkanım Sayın Prof. Dr. Bekir Erol AK'a

Tezim süresince bana eğitim ve danışmanlık konusunda desteğini esirgemeyen, bilgileri ve tecrübeleriyle çalışmama katkıda bulunan Tahincioğlu Holding CEO'su Sayın Özcan TAHİNCİOĞLU'na,

Tez çalışmalarım sırasında araştırma bölgesinde verdikleri samimi cevaplar ile kendileriyle yüz yüze anket yaptığım değerli zeytin üreticilerine,

Her alanda olduğu gibi çalışmam sürecinde yanımda olan, her konuda sabır gösterip desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Lora ve oğlum Romil BAYYİĞİT'e,

En içten teşekkürlerimi sunarım.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Dünya zeytin üretiminin coğrafik yayılışı(GTB, 2017) 7
Şekil 1.2. Türkiye ölçeğinde zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgeler (koop.gtb.gov.tr) 10
Şekil 3.1. Mardin ili haritası(Kaynak: Saygılı, 2015).....34
Şekil 3.2. Deyrulzafaran zeytin bahçesi Artuklu – Mardin 36
Şekil 3.3. Yapılan araştırmada izlenen yöntem süreci.....36
Şekil 4.1. Mardin ili zeytin üreticileri cinsiyet dağılımı.....39
Şekil 4.2. Mardin ili zeytin üreticilerinin eğitim seviyeleri.....40
Şekil 4.3. Mardin ili zeytin üretici sayıları ve üretim alanları.....41
Şekil 4.4. Mardin ili zeytin üreticilerinin ÇKS'ye kayıtlı olma durumu.....41
Şekil 4.5. Üreticilerin yetiştiriciliğini yaptığı zeytin ağaç varlığı 42
Şekil 4.6. Zeytin üreticilerinin toprak işleme sıklığı 48
Şekil 4.7. Zeytin üreticilerinin sulama yapma durumları 49
Şekil 4.8. Zeytin üreticilerinin uyguladıkları sulama sistemi.....49
Şekil 4.9. Zeytin üreticilerinin toprak analizi yapma durumları.....51
Şekil 4.10. Zeytin üreticilerinin budama şekilleri 54
Şekil 4.11. Zeytin üreticilerinin zeytinde zararlı kontrolünü sağlama şekilleri.....57
Şekil 4.12. Zeytin üreticilerinin budama şekilleri 58
Şekil 4.13. Zeytin üreticilerinin gübre kullanım durumlar.....59
Şekil 4.14. Araştırma bölgesinde hasat sonrası toplanan zeytinin taşınma şekli.....60
Şekil 4.15. Zeytin üreticilerinin zeytin hasadında kullandıkları yöntemler.....62
Şekil 4.16. Zeytin üreticilerinin hasat edilen zeytini değerlendirme şekli.....63
Şekil 4.17. Zeytin üreticilerinin hasat sonrası zeytin taşıma şekilleri 63

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 1.1. Ülkemizde iyi tarım uygulamalarına ilişkin veriler....3
Çizelge 1.2. Zeytinyağı üretimi yapan ülkeler 7
Çizelge 1.3. Sofralık zeytin üretimleri 8
Çizelge 1.4. Zeytinyağı ihraç eden ülkelerin listeleri....9
Çizelge 1.5. Dönemlere göre zeytinyağı ithal eden ülkelerin listeleri....9
Çizelge 1.6. Ülkelerin yıllara göre zeytinyağı tüketim verileri 9
Çizelge 1.7. Türkiye'de 2013-2017 zeytin ağaçları verileri (TÜİK, 2017)....11
Çizelge 1.8. Yıllar itibari ile ülkemizde zeytin ve zeytin yağına yönelik göstergeler 11
Çizelge 1.9. Ülkemizde tüketilen toplam zeytinyağı verileri 13
Çizelge 1.10. Ülkemizde tüketilen toplam sofralık zeytin verileri....13
Çizelge 1.11. İTU kontrol noktaları uygunluk dereceleri....19
Çizelge 3.1. Araştırma bölgesinde yapılan anket sayıları 32
Çizelge 3.2. 2017 yılı Mardin nüfusunun ilçelere göre dağılımı....34
Çizelge 4.1. Mardin ilinde üretimin yapıldığı zeytin çeşitleri 44

SİMGELER DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma Geliştirme
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EUREP	Euro Retailer Produce Working Group (Avrupa Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu)
EUREPGAP	The Euro Retailer Produce Working Group Good Agricultural Practices (Avrupa Perakendecileri Ürün Çalışma Grubu İyi Tarım Uygulamaları)
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Türk Standart Enstitüsü Kalite Yönetim Sistemi)
GAP	Good Agricultural Practices (İyi Tarım Uygulamaları)
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GLOBALGAP	Global Good Agricultural Practices (Küresel İyi Tarım Uygulamaları)
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
KOOP	Kooperatif
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats(Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler)
TARİŞ	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Günümüzde beslenme sorunlarını ortaya çıkaran faktörlere bakıldığında, başta dünya nüfusundaki hızlı artış olmak üzere, son yıllarda teknolojideki hızlı gelişme ve bu gelişmelere paralel artan çevresel sorunlar olduğu görülebilmektedir. Bu çevresel sorunlar içerisinde güvenli gıda talebi tüketicilerin en büyük gereksinimini oluşturmaktadır.

Son yüzyılda dünya ölçeğinde gerek insan gerekse toplum ve çevre sağlığı açısından her ülkede farklı seviyede olmak üzere büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bugün çevre kirliliğinin önemli boyutlara ulaşmasında, bilinçsizce kullanılan ruhsatsız ve doğal olmayan kimyasallar sebep oluşturmaktadır. Doğal dengenin bozulmasına yol açan tarımsal faktörlerin ortaya çıkardığı çevresel kirlilik besin zinciriyle tüm canlılara ulaşarak canlılarda ölüm tehlikesine sebebiyet vermektedir. Zararlılar ile mücadele etmek için kullanılan sentetik kimyasal pestisitler uygulamada bilinçli bir mücadeleden uzak kalmıştır. Bu durum bazı faydalı ırkların kaybolmasına neden olarak biyolojik mücadele ortamını yok etmiştir. Aynı şekilde yapılan gübreleme faaliyetleri de bilinçli gübrelemeden uzak kalmıştır. Azotlu gübrelerin içme sularına karışması insan ve hayvanlarda nitrat zehirlenmelerine sebebiyet vermiştir (Şenel, 2006).

Konvansiyonel olarak yapılan tarımda üründeki kalite ön planda tutulmamaktadır. Bu tarım şeklinde daha çok ekonomik olarak üretim yapmak ön planda olduğundan özellikle yapılan uygulamaların (gübreleme, zararlılarla mücadele) bilinçsiz olması, toprağın canlı tabakasını tahrip etmektedir. Oluşan sert toprak tabakası toprakta sıkışmaya yol açmaktadır. Bu durum erozyonun oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Tahrip olan toprağın canlı kısmının telafisi ya çok pahalıya mal olmakta ya da telafisi imkânsız hale gelmektedir (Uzun, 2006).

Dünya nüfusundaki hızlı artış karşısında 1970'lerde tarımda entansif uygulama artışına gidilmiştir. Bu uygulama neticesinde üretimdeki artış ve birim başına düşen

verimlilikte artışlar kaydedilmiştir. Tarımsal üretimi arttırma çabalarının tarıma bir çözüm getirmekten ziyade bir takım sorunları da beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir. Bu sorunları fark eden Batı ülkeleri üretimde sürdürülebilirliği ortaya koyacak tarımsal üretim modelleri konusunda arayışa girmişlerdir (Anonim, 2018).

Günümüzde tüketici bir gıda maddesinin nerede, nasıl, ne şekilde ve ne zaman üretildiğinin bilgisinden uzak güvensiz gıda maddelerine maruz kalmaktadır. Günümüzde gıda maddelerinde bu sorunlara çözüm bulmaya yönelik güvenli gıda bilincini ortaya koyacak çalışmalar ön planda tutulmaktadır. Bu kapsamda özellikle bilinçli tarımı yaygınlaştırmak, güvenli gıda konusunda hızlı gelişmelerin kaydedilmesini sağlayacaktır.

İyi tarım uygulamalarının Türkiye'deki kanuni altyapısı 2004 yılında yayınlanan bir yönetmelik ile olmuştur. Bu yönetmelik 2010 yılında yayınlanan bir yönetmelik ile revize edilmiştir. Bu tarımsal üretim modeli ilk kez 2007 yılında 18 ilde uygulanmıştır. Tarımsal üreticiler bu üretim modelini tanıdıkça yıldan yıla bir artış kaydedilmektedir. 2007 yılında 651 üreticinin yaptığı iyi tarım, 2008 yılında 822 üreticiye, 2009 yılında 6.020 üreticiye, 2014 yılına gelindiğinde 21.332 üreticiye, 2015 yılında 39.740 üreticiye, 2016 yılında 55.609 üreticiye ve son olarak 2017 yılına gelindiğinde 72.236 üreticiye çıkmıştır. İyi tarım uygulamalarının yapıldığı şehirler açısından da önemli artışlar kaydedilmiştir. 2008 yılında 19 ilde yapılan iyi tarım uygulamaları, 2010 yılında 48 ile yükselmiş, 2013 yılında 56 ile, 2015 yılında 61 ile ve son olarak 2017 yılında 64 ile yükselmiştir. Özellikle Türkiye'de yetiştiriciliğin yapıldığı üretim alanlarında dikkate değer çok önemli artışlar kaydedilmiştir. 2007 yılında 53.607 dekar arazide gerçekleşen iyi tarım uygulamaları, 2009 yılında 1.702.804 dekar araziye, 2014 yılında 2.147.705 dekar araziye, 2015 yılında 3.465.695 dekar araziye, 2016 yılında 4.741.075 dekar araziye ve son olarak 2017 yılına gelindiğinde 6.247.107 dekar araziye yükselmiştir (Çizelge 1.1).

Çizelge 1.1. Ülkemizde iyi tarım uygulamalarına ilişkin veriler (BÜGEM, 2018)

Yıllar	İTU Yapılan İl Sayısı	İTU Yapan Üretici Sayısı
2007	18	651
2014	53	21.332
2015	61	39.740
2016	64	55.609
2017	64	72.236

İyi Tarım Uygulamaları, üretim sürdürülürken üretimin her aşamasının düzenli bir biçimde kayıt altında alındığı, üretim ile ilgili geliştirme çalışmalarının yapıldığı, üretilen ürünlerin piyasaya sunulduğu ve sunulan bu ürünlerin güvenli bir şekilde alıcılara iletilmesine yönelik faaliyetleri içermektedir (İçel, 2007).

İyi tarım uygulamalarında ürünün üretim sürecinde tarımsal faaliyetlerin doğaya ve canlı yaşamına olumsuzluğa sebebiyet vermeyecek şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanır. Üretim sonrasında da elde edilen ürünler sertifikalandırılarak tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik iyi tarım uygulamaları yoluyla sağlanır. Bu üretim sistemi, gıda güvenliğinin sağlandığı bir ortamda üreticiyi ve tüketiciyi bir araya getirerek karşılıklı güven duygusunun oluşmasını sağlamaktadır (Gözen, 2010).

FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), tarımsal üretim sürecinde ürünün üretim ve pazarlama safhalarının izlenebilir, sürdürülebilir ve kalkınmaya yarayışlı olarak uygulanan bir sistem olarak iyi tarım uygulamalarını değerlendirmektedir.

İyi Tarım Uygulamaları ile ilgili yapılan birçok çalışmada bu tarımsal üretim modelinde şu amaçlar ön plana çıkmaktadır;

- Üretim yapılırken insan, hayvan ve çevre sağlığını gözetmek,
- Doğal kaynakları korumak,
- Tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirliği sağlamak,
- Gıda güvenliğini tesis etmek.

İyi Tarım Uygulamaları' nda, üretimde kullanılan faaliyetleri doğal çevreye zarar vermeyen tarım yöntemlerine adapte ederek tarımda sürdürülebilirliği sağlamak hedeflenmektedir (Doğan,2017).

Tarımsal üretimde bulunan üretici iyi tarım uygulamalarını yapmaya karar verirken öncelikle yapılacak tarımsal faaliyetlerin insan ve çevre sağlığına olan etkilerini öngörebilmeli, kontrol edilemeyecek bir zarar görme durumu var ise bu işlemler söz konusu tarımsal üretim modelinde kesinlikle kullanılmamalıdır.

İzlenecek tarımsal üretim modeli ile ilgili verilen genel bilgilerin devamında konumuz ile ilgili olan zeytin tarımı ile ilgili şu bilgileri verebiliriz. Konu ile ilgili yapılan birçok araştırma değerlendirildiğinde zeytinin dünyada yetiştiriciliği yapılan en eski ağaçlardan biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Zeytinin ana vatanının neresi olduğu konusunda da çok sayıda ele alınan araştırmada geçmişten günümüze birçok teori ileri sürülmektedir.

Bir teoriye göre zeytinin ana vatanının Mardin, Maraş ve Hatay'ı da içine alan bölgede olup zeytinin ilk yetiştiriciliğinin bu bölgelerde yapıldığı ve buradan dünyaya yayıldığı şeklindedir. Zeytin ağacı iklimsel olarak çok soğuk ve çok sıcak hava şartları pek sevmez. Siltli ve kireçli topraklarda da yetiştiriciliği yapılabilmektedir (Luchetti, 2002).

Zeytin bir gıda maddesi olarak sofralık ve yağlık olarak kullanılabilmektedir. Bu yönüyle insan beslenmesinde çok ayrıcalıklı ve özel bir gıda maddesidir. Ayrıca zeytinin sofralık ve yağ olarak da ihraç edilmesi bu ürünün ekonomik açıdan önemini gün geçtikçe arttırdığını göstermektedir. Zeytin posası veya atıkları sabun, gübre, hayvan yemi olarak da kullanılabilmektedir. Son yıllarda devletin zeytinde verdiği teşvikler sayesinde zeytin dikim alanlarında ciddi artışlar yaşanmıştır (Tunalıoğlu ve Özdoğan, 2017).

Zeytin ve zeytinyağı üretimi diğer tarımsal faaliyet alanlarında olduğu gibi emek yoğun bir tarımsal faaliyettir. Bu faaliyet alanında amaçlanan miktarın arttırılması

yanında kalitenin de artırılmasıdır. Bu yönüyle zeytin ve zeytinyağı teknoloji yoğun ve hatta bilgi yoğun bir faaliyet alanı olabilmektedir. Emek yoğun aşama bahçe koşullarına özen gösterilmesi gereken bir aşamadır. Bu aşamada zeytin ağaçlarının düzenli bakımı, zararlı ve hastalıkların kontrolü vb. yetiştirme şartları çok önemlidir. Bilgi yoğun ve teknoloji yoğun aşamalar ise doğru hasat zamanının tespiti, dane zeytinin zarar görmemesi için dallardan tek tek ve özenle toplanması, bozuk ve çürümüş dane zeytinlerin ayıklanarak sağlıklı olan danelerin en geç 24 saat içinde zeytinyağı işletmesine kasalarda taşınmasını gerektirir. Danenin hemen yağa işlenmesi, modern zeytinyağı teknolojisi kullanımında hijyen kurallarına dikkat edilmesi ve sonrasında da özel depolama koşullarının kullanılması kaliteyi arttırmaktadır **(**Tunalıoğlu ve ark., 2015).

Zeytin ve zeytinyağında kalite konusunda en önemli nokta, Türkiye'de zeytin üreticileri arasında yaygın olan kalite anlayışı yerine zeytin ve zeytinyağında miktarın öne çıkarılması şeklinde olmaktadır. İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde özellikle son on yılda çok miktarda kalitesi düşük üretim yerine, az miktarda ama yüksek kaliteli üretim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Ancak söz konusu yaklaşım henüz ülkemiz için çok yeni olduğu için ve önder üretici ülkeler kadar üretme hedefi olduğu için yüksek kaliteli üretim hala geri planda kalabilmektedir. Son beş yılda sektöre yeni giren butik işletmeler Bakanlıkça sunulan zeytinyağı ve prina tebliği sayesinde kalite konusu gündeme gelmiş, bu konuda somut adımlar atılmaya başlanmıştır (Oktay, 2010).

Zeytinyağında kaliteyi etkileyen unsurlar şunlardır: zeytinin cinsi, kültürel uygulamalar, hasat zamanı ve hasat şekli gibi özelliklerdir (Yavuz, 2008).

Zeytin yetiştiriciliğinde çeşit, yağ düzeyinde etkileyici bir faktör konumundadır. Zeytinden kimi çeşitlerde yüksek oranda yağ elde edilirken, bir başkan zeytin çeşidinde ise oldukça düşük bir yağ elde edilebilmektedir (Özdoğan ve Tunalıoğlu, 2017). Mardin ilinin Derik ilçesinde yetiştiriciliği yapılan Halhalı çeşidi zeytinden yüksek miktarda zeytinyağı elde edilebilmektedir. Birçok araştırmacı pek fazla sulama

yapılmayan ve düşük dane ağırlığına sahip zeytinlerin daha fazla yağ vereceğini ileri sürmektedir.

Yapılan birçok çalışmada ortaya konan kaliteli zeytinyağı üretiminde belirleyici olan kriterler şunlardır;

- Zeytinde çeşit,
- Uygulanan kültürel işlemler (budama, hasat, sulama, toprak işleme vb.)
- Coğrafi bölge (Sıcaklık ve yükselti farklılıkları)
- Zeytinde hasat zamanı (Erken hasat faktörü)
- Zeytinde hasat şekli ve hasat edilen ürünün bekleme süresi
- Hasat edilen ürünün taşıma şekli,
- Hasadın işlemeye nakliyesinde geçen süre,
- İklim,
- Toprak yapısı
- Zeytinyağının depolanması

Zeytinyağının kalitesi konusunda öncelikle üreticilerin ve tüketicilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu husus zeytinyağında kalitenin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Zeytin ağacı yeryüzünde var olduğundan günümüze gelene kadar değeri ve öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Şekil 1.1. incelenecek olursa, zeytin ağacının yoğun olarak yetiştirildiği yerler dünya genelinde Akdeniz kıyı şeridinde yer alan ülkelerden oluşmaktadır. Türkiye bu ülkeler içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Çünkü birçok araştırmada zeytin ağacının doğduğu topraklara (Mardin, Antakya, Maraş bölgesi) atıf yapılırken bu şehirlerin Türkiye'nin sınırları içerisinde kaldığını söylemek mümkündür.

Şekil 1.1. Dünya zeytin üretiminin coğrafik yayılışı(GTB, 2017)

Son yıllarda zeytinyağı üretiminde bulunan ülkeler birbirleriyle ciddi bir yarış içerisindedirler. Dünya'da 2015 – 2016 yılı zeytinyağı üretim sezonunda 1.300.000 ton ile İspanya liderliği göğüslemektedir. İspanya'nın arkasında aynı üretim sezonunda 350.000 ton ile İtalya gelmektedir. İki ülke arasındaki rekabette ciddi bir fark bulunduğu görülebilmektedir. 2015 – 2016 yılı zeytinyağı üretim sezonunda ise üçüncü ülke olan Yunanistan 300.000 ton ile İtalya'nın hemen arkasında gelmektedir. Bu sıralama içerisinde Türkiye 143.000 ton zeytinyağı üretimi ile dördüncü sırada yerini almaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin bu rekabet içerisinde zeytinyağı üretimi noktasında ikinci sırada yerini alabilmesi için üreticilere ve tüketicilere büyük görevler düşmektedir (Çizelge 1.2.).

Çizelge 1.2. Zeytinyağı üretimi yapan ülkeler (Kaynak: koop.gtb.gov.tr)

Üreticiler	2010/11 (ton)	2014/15 (ton)	2015/16 (ton)
İspanya	1 392 000	842 000	1 300 000
İtalya	440 000	222 000	350 000
Yunanistan	301 000	300 000	300 000
Türkiye	160 000	170 000	143 000
Tunus	120 000	340 000	140 000
Fas	130 000	120 000	130 000
Portekiz	63 000	61 000	82 000

Dünya sofralık zeytin üretiminde İspanya 2015/16 üretim sezonunda 514 bin ton sofralık zeytin üretimiyle İspanya gelirken, Mısır 413 bin ton ile ikinci

sırada olup, hemen arkasından 412 bin sofralık zeytin üretimiyle Türkiye gelmektedir (Çizelge 1.3.).

Çizelge 1.3. Sofralık zeytin üretimler Kaynak: koop.gtb.gov.tr

Üretici Ülkeler	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	4 Yıllık Ortalama	Dünyadaki Üretim Payı (%)
İspanya	491	572.2	547	514	531	20.6
Mısır	453	400	400	400	413	16
Türkiye (3.)	410	430	410	397	412	15.9
Cezayir	175	208	233.5	234	213	8.2
Yunanistan	197	130	231	210	192	7.4
İtalya	76	69.3	42	50	59	2.3
Dünya	2 522.7	2 660.4	2 470.6	2 672.8	2 582	100

Dünya zeytinyağı ihracatında zeytinyağı üretimine paralel olarak AB ülkeleri ihracatta ilk sırayı almakla birlikte bu ülkeleri Tunus ve Türkiye takip etmektedir. İspanya gerek zeytinyağı üretiminde gerek zeytinyağının ihracatında dünya pazarında ilk sıradaki yerini almaktadır. Türkiye bu ihracat pazarında genel olarak yatay bir seyir izlemektedir. Türkiye'nin daha üst sıralarda yerini alabilmesi için zeytinyağı üreticilerinin özellikle markalı ve ambalajlı zeytinyağı ticaretine ağırlık vermesi gerekmektedir (Çizelge 1.4.).

Çizelge 1.4. Zeytinyağı ihraç eden ülkelerin listesi (Kaynak: koop.gtb.gov.tr)

Üretici Ülkeler	2013 – 2014 Dönemi (Ton)	2014 – 2015 Dönemi (Ton)	2015 – 2016 Dönemi (Ton)	2016 – 2017 Dönemi (Ton)
İspanya	289 700	236 800	297 800	330 000
İtalya	233 300	199 600	208 100	214 800
Tunus	58 000	304 000	102 500	85 500
Portekiz	53 800	47 600	40 600	41 200
Türkiye	35 000	30 000	30 000	30 000
Fas	9 500	25 000	17 000	20 000
Yunanistan	15 700	16 600	19 300	7 000
Suriye	10 000	0	4 000	0

Çizelge 1.5.'deki veriler değerlendirildiğinde özellikle gelişmiş ülkelerin zeytinyağı ithalatında üst sıralarda yerini aldığı görülebilmektedir. Özellikle ABD zeytinyağı ithalatındaki rekoru elinde tutmaktadır. Dünyada önde gelen gelişmiş ülkeler zeytinyağına oldukça önemli ölçüde değer vermektedir. Özellikle son yıllarda sağlıklı tüketim bilinci yaygınlaştığından zeytinyağına yönelik popülarite daha fazla artacaktır. Bu konuda ortaya çıkan bu pazar fırsatı ülkemizin zeytinyağı üreticilerince değerlendirilmelidir.

Çizelge 1.5. Dönemlere göre zeytinyağı ithal eden ülkelerin listesi Kaynak: koop.gtb.gov.tr

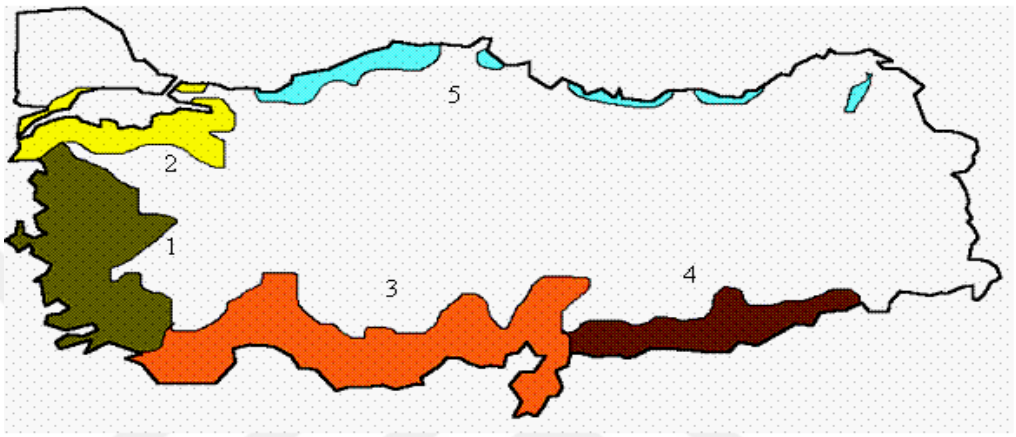
İTHALATÇI ÜLKELER	2013 - 2014 Sezonu (Ton)	2014 - 2015 Sezonu (Ton)	2015 - 2016 Sezonu (Ton)	2016 - 2017 Sezonu (Ton)
ABD	302 500	294 500	314 000	302 000
AB ÜLKELERİ	53 000	224 500	97 500	121 000
BREZİLYA	72 500	66 500	50 000	59 000
JAPONYA	54 000	59 000	53 500	53 000
KANADA	40 500	37 500	41 000	41 000
AVUSTRALYA	28 000	22 000	26 000	29 000

Çizelge 1.6. incelendiğinde zeytinyağı tüketiminde Avrupa Birliği'nde yer alan ülkeler ön sıralarda yer almaktadır. Genel olarak zeytinyağı üretiminde bulunan birçok ülke aynı zamanda tüketici konumundadır. Türkiye'de son yıllarda zeytinyağı tüketiminde bir kıpırdama yaşanmaktadır. Ülkemizde 2016 yılında 130.000 ton zeytinyağı tüketiminin yapıldığı kaydedilmektedir. Bunu ülke nüfusumuza oranladığımızda yıllık kişi başına düşen zeytinyağı tüketimi 2 litreye yaklaşır hale gelmiştir.

Çizelge 1.6. Ülkelerin yıllara göre zeytinyağı tüketim verileri (UZK, 2017).

ÜLKELER	TARİHLER			
	2013 (Ton)	2014 (ton)	2015 (ton)	2016 (ton)
Avrupa Birliği Ülkeleri	1 731 000	1 604 500	1 667 500	1 437 400
ABD	301 500	295 000	317 000	298 000
Türkiye	105 000	125 000	124 000	130 000
Suriye	170 500	126 000	106 000	110 000
Fas	120 000	120 000	120 000	100 000
Brezilya	72 500	66 500	50 000	59 000
Avustralya	37 000	37 000	42 000	45 000
Tunus	37 000	30 000	35 000	25 000

Şekil 1.2. incelendiğinde ülkemizde zeytin yetiştiriciliğinde ilk sırada Ege Bölgesi yer almaktadır. Zeytinin doğduğu topraklar her ne kadar Güneydoğu Anadolu Bölgesi olsa da ülkemizde zeytin yetiştiriciliğinde dördüncü sırada yerini almaktadır. Güneydoğu'da özellikle son yıllarda zeytin dikiminde artışlar kaydedilmektedir. Üreticilerce bilinçli yapılacak zeytin yetiştiriciliği sonucunda zeytin ve zeytinyağında önemli pazarlara girilebilecektir.

1. Ege, 2. Marmara, 3. Akdeniz, 4. Güneydoğu Anadolu, 5. Karadeniz.)
(numaralar bölgelerin ağaç sayısı ve üretim miktarlarına göre çoktan aza doğru verilmiştir:

Şekil 1.2. Türkiye ölçeğinde zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgeler (koop.gtb.gov.tr)

Çizelge 1.7. incelendiğinde ülkemizde son yıllarda zeytin dikim alanlarına paralel toplam ağaç sayılarında önemli artışlar kaydedilmektedir. Türkiye'de 2015 yılında zeytinde meyve vermeyen ağaç sayısı 27 231 000 iken bu sayı 2017 yılında 26 331 000 adete düşmüştür. Oysa ki 2015 yılında zeytin dikim alanı 836 934 ha, zeytinde toplam ağaç sayısı 171 991 000 adet ve bunun 144 759 000 adeti meyve veren ağaçtan oluşurken, 2017 yılına gelindiğinde zeytin dikim alanı 846 061 ha, zeytinde toplam ağaç sayısı 174 593 000 adet ve bu sayının 148 262 000 adeti meyve veren zeytin ağacı olarak kaydedilmektedir. Yıllar bazında artan zeytin ağacı sayısına karşılık meyve veren ağaçlarda artış, meyve vermeyen ağaçlarda ise azalış görülmektedir.

Çizelge 1.7. Türkiye' de 2013 - 2017 yılları zeytin ağaç verileri (TÜİK, 2017)

Yıllar		Zeytin Ağaç Sayısı		
	Alan (ha)	Verimli Ağaç	Verimde Olmayan	Toplam Ağaç
2013	813 765	129 161 000	37 869 000	167 030 000
2014	826 091	140 712 000	28 285 000	168 997 000
2015	836 934	144 759 000	27 231 000	171 991 000
2016	845 542	147 404 000	26 354 000	173 758 000
2017	846 061	148 262 000	26 331 000	174 593 000

Ülkemize ait zeytin ve zeytinyağına yönelik verilerin yer aldığı Çizelge 1.8. incelendiğinde 2010 – 2016 yılları arasında toplanan zeytin miktarında inişli – çıkışlı bir seyir izlenmiştir. Artan zeytin ağacı varlığına rağmen bu inişli ve çıkışlı seyir zeytindeki periyodisite ile açıklanabilmektedir. Genel itibari ile toplanan zeytinlerin büyük bir oranı yağlık için ayrılmaktadır. 2014 yılında toplanan 1 768 000 ton zeytinin 1 330 000 tonu yağlığa, 438 000 tonu ise sofralığa ayrılmıştır. 2016 yılına gelindiğinde ise 1 730 000 ton toplanan zeytinin; 1 300 000 tonu yağlığa, 430 000 tonu ise sofralığa ayrılmakta olduğu verilerde ortaya konulmaktadır.

Çizelge 1.8. Yıllar itibari ile ülkemizde zeytin ve zeytinyağına yönelik göstergeler (Kaynak: koop.gtb.gov.tr)

Yıllar	Toplanan Zeytin Miktarı (Ton)	Yağlık İçin Ayrılan Miktar (Ton)	Sofralık İçin Ayrılan Miktar (Ton)
2010	1 415 000	1 040 000	375 000
2011	1 750 000	1 200 000	550 000
2012	1 820 000	1 340 000	480 000
2013	1 676 000	1 286 000	390 000
2014	1 768 000	1 330 000	438 000
2015	1 700 000	1 300 000	400 000
2016	1 730 000	1 300 000	430 000

Ülkemizde zeytinyağı ihracatına ilişkin veriler incelendiğinde özellikle son on yıl içerisinde önemli ölçüde inişli – çıkışlı bir durumun varlığı söz konusudur. Türkiye'de zeytinyağı ihracatında 2006 – 2007 yılı sezonunda 42 389 279 kg zeytinyağı ihracatında bulunulmuş olup bunun karşılığında 145 428 285 $ döviz girdisi sağlanmıştır. Bir yıl sonrası olan 2007 – 2008 yılı zeytinyağı ihracat sezonunda ise 15 832 908 kg zeytinyağı ihracatı bulunulmuş olup bunun karşılığında 71 732 896 $ döviz getirisi sağlanmıştır. Yakın geçmişe bakıldığında 2016 – 2017 yılı zeytinyağı ihracat sezonunda 16 176 855 kg zeytinyağı ihracatı yapılarak bunun karşılığında 56 815 624 $ döviz elde edilmiştir. Özellikle son yıllarda ülkemizde zeytinyağında yapılan ihracatta ambalajlı ürüne yönelik bir kıpırdanma yaşanmıştır. İhracatta rakip ülkelerin önüne geçmek adına zeytinyağında tanıtıma, markalaşmaya ve ambalajlı satışa üreticilerimizce ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de zeytinyağı ihracatındaki en büyük payı ABD almaktadır. 2014 – 2015 döneminde 2 912 870 kg zeytinyağı ABD'ye ihraç edilmiş olup bu miktar 2015 – 2016 döneminde 3 020 056 kg zeytinyağı ihracatı olarak gerçekleşmiştir. ABD'den sonra zeytinyağı ihracatında Suudi Arabistan gelmektedir. Suudi Arabistan'a 2014 – 2015 döneminde 1 766 286 kg zeytinyağı ihracatı gerçekleştirilmiş ve bir sonraki dönemde 2015 – 2016'da bu rakam 1 720 967 kg olarak bir miktar düşüşe uğramıştır. Irak da zeytinyağı ihraç ettiğimiz önemli ülkelerden biri olmaktadır. 2015 – 2016 döneminde Irak'a yapılan zeytinyağı ihracatı 901 537 kg olarak gerçekleşmiştir. Bir diğer önemli ülke olan Japonya'ya 2015 – 2016 döneminde 836 780 kg zeytinyağı ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye zeytinyağı tüketiminde 2006/07 sezonunda 80 bin ton zeytinyağı tüketilirken, 2016/17 sezonunda ülke genelinde 130 bin ton zeytinyağı tüketileceği ortaya konulmaktadır. Tüketilen zeytinyağı genel nüfus içerisine oranlandığında ülkemizde kişi başına tüketilen zeytinyağı miktarının yaklaşık 2 litre olduğu ortaya çıkmaktadır. (Çizelge 1.9.)

Çizelge 1.9. Ülkemizde tüketilen toplam zeytinyağı verileri**(**Kaynak: koop.gtb.gov.tr)

Dönemler	Tüketilen Toplam Zeytinyağı Miktarı (Ton)
2013 – 2014	105 000
2014 – 2015	125 000
2015 – 2016	124 000
2016 - 2017	130 000

2007/08 sezonunda 190 000 ton olan zeytin tüketimimiz bu tarihten itibaren yükselen bir seyir izlemiştir. Özellikle zeytinde periyodisite ile de açıklanabilecek dönemler arasında toplanan zeytin miktarındaki değişim sofralık olarak ayrılan miktarı da etkilemektedir. 2016 – 2017 dönemine gelindiğinde toplanan toplam zeytin miktarının 433 000 tonu sofralık zeytin olarak ayrılmıştır (Çizelge 1.10.).

Çizelge 1.10. Ülkemizde tüketilen toplam sofralık zeytin verileri Kaynak (koop.gtb.gov.tr**)**

Dönemler	Tüketilen Sofralık Zeytin Miktarı (Ton)
2013 – 14	430 000
2014 – 15	390 000
2015 – 16	397 000
2016 – 17	433 000

Türkiye'de zeytinyağında son beş sezonun arz ve talep verileri incelendiğinde, genellikle dönem başına elde kalan stok miktarı birbirine yakın rakamsal değerlerden oluşmaktadır. 2012 – 2013 dönemi başında zeytinyağı stok miktarı 23 500 ton olarak kayıtlara geçmiştir. İzleyen dönemlere bakılacak olursa 2013 – 2014 dönemi başında aynı stok miktarı 23 500 ton, 2014 – 2015 dönemi başında zeytinyağı stok miktarı 18 500 ton, 2015 – 2016 dönemi başında zeytinyağı stok miktarı 23 500 ton ve son olarak 2015 – 2016 dönemi başında zeytinyağı stok miktarı 22 500 ton olarak kayıtlara geçmiştir. Bu veriler şunu ortaya koymaktadır; Türkiye'de bu dönemler içerisinde üretimi yapılan zeytinyağı miktarı ile iç tüketim ve ihracat pazarına sunduğu

zeytinyağı miktarı arasında bir dengenin olduğu görülebilmektedir. Türkiye'de iç pazarda zeytinyağı tüketimine yönelik ciddi bir potansiyel söz konusudur. Bu anlamda Türkiye'de zeytinyağı tanıtımına ağırlık verilip iç tüketimi arttıracak faaliyetlerde bulunulmalıdır.

Türkiye'de arz ve talep dengesi gözetildiğinde son beş döneme ait sofralık zeytinde gerçekleşen dönem başı stok miktarları şöyle olmuştur; 2012 – 2013 dönem başı sofralık zeytin miktarı 69 500 ton, 2013 – 2014 dönem başı sofralık zeytin miktarı 59 500, 2014 – 2015 dönem başı sofralık zeytin miktarı 22 000 ton, 2015 – 2016 dönem başı sofralık zeytin miktarı 18 500 ton ve 2016 – 2017 dönem başı sofralık zeytin miktarı 15 000 ton olarak kayıtlara geçmiştir. Dönem başlarında sofralık zeytin miktarının yıllar içerisinde önemli ölçüde azalış göstermesinin sebebi ise, sofralık zeytinin üretim miktarından daha fazla ihracatı ve iç pazarda tüketimi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam talep üretilen zeytin arzından daha fazla gerçekleşmiştir.

Türkiye'de zeytinyağını teşvik etmek maksadıyla zeytinyağında her bir kg için prime esas fiyat uygulaması yapılmaktadır. 2010 yılında 1 kg zeytinyağı için 30 kuruşluk prime esas fiyat uygulaması yapılmıştır. 2014 -2015 ve 2016 yıllarında 1 kg zeytinyağı için 70 kuruşluk prim uygulamasında bulunulurken, nihayetinde 2017 yılı üretim döneminde 1 kg zeytinyağı için 80 kuruşluk bir pirim fiyatı uygulanmaktadır. Türkiye'nin bu konuda üreticileri daha fazla teşvik etmesi için zeytinyağında prime esas fiyat uygulamasında artışa gidilmesi gerekmektedir.

Zeytinde uygulanan desteklerden biri de sertifikalı fidan kullanım desteğidir. Ülkemizde 2013 yılında zeytin için tarımsal faaliyetin yapıldığı her bir dekar arazi için sertifikasız fidan dikiminde 50 TL, sertifikalı fidan dikiminde ise 100 TL'lik bir uygulamaya gidilmiştir. Bu veriler 2014 yılı için de geçerlidir. 2015 yılı itibari ile özellikle sertifikalı fidan desteğini daha fazla teşvik etmek adına 2015 ve 2016 yıllarında kurulan zeytin bahçesi tesislerinde her bir dekar arazi için sertifikasız fidanda 50 TL, sertifikalı fidan da 150 TL'lik bir destekleme uygulamasına gidilmiştir.

Ülkemizde gerek zeytinyağı için uygulanmakta olan prime esas fiyat uygulaması ve gerekse zeytin ağaç dikiminde sertifikalı ve sertifikasız fidan desteğinde bulunulması, önemli teşvik kalemleridir. Bu teşvikler üreticilerin gerek tesisin kurulumunda gerekse ürünün üretiminde yaptığı harcamalar açısından destek sağlamaktadır. Bu teşvikler zeytin ağaç sayısının arttırılmasında da önemli bir unsur olarak kabul görmektedir (Savran ve Demirbaş, 2010).

Zeytin ağaçlarından toplanan zeytinler farklı amaçlar ile kullanılabilmektedir. Toplanan zeytinlerden bir kısmı sofralarımızda tüketmek üzere siyah ve yeşil zeytin olarak değerlendirilmekteyken, bir diğer kısmı ise zeytinden yağ elde etmek üzere değerlendirilmektedir. Tüketim amacıyla değerlendirilen bu zeytinlerden hiçbiri dalından koparıldığı gibi tüketmeye elverişli olmamaktadır. Çünkü zeytinin meyvesinde acılık veren Oleuropein maddesi bulunmaktadır. Bu madde nedeniyle sofralık için değerlendirilen zeytinler belli süreç ve işlemlerden geçirilmekte ya da toplanan zeytinlerin yağı çıkartılması suretiyle tüketime elverişli olması sağlanabilmektedir (Uylaşer ve Şahin, 2004).

İklimsel koşullar yönünden bir zeytin ağacı çok soğuk olmayan ve aşırı derecede sıcakların yaşanmadığı yerleri aramaktadır. Kimi zeytin ağaçları çok soğuk iklimsel şartlara dayanıklıdır. Bu yönüyle zeytin yetiştiriciliğinin henüz ilk safhasında zeytinde çeşit seçimi yetiştiriciliğin sürdürülebilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Ancak -10 ºC gibi aşırı soğukların yaşandığı bir bölgede zeytin ağaçlarında ciddi oranda tehlikeler ortaya çıkabilmektedir (Temuçin, 1993).

Yapılan birçok araştırmada zeytin yetiştiriciliğini yapan ilk toplumlardan birinin Sami ırkları olduğu bilinmektedir. Sami ırkları tarihin ilk dönemlerinden beri Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Hatay ve Suriye'yi de içine alan bir bölgede yerleşik hayata geçip ekonomik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Sami ırkları içerisinde Arami, Asuri, Kildani, Arap ve İbrani toplumları bulunmaktadır Bu toplumların geçmişte zeytin yetiştiriciliğini yaptıkları bölgeler bir anlamda tarihin ilk zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı yerler olarak da değerlendirilebilir.

M.Ö. 6. yüzyıla gelindiğinde zeytinyağı üretimi Akdeniz havzasında toplanmıştır. Trablusgarp, Tunus ve Sicilya'da, oradan da İtalya'nın kuzeyine doğru olan Eski Mısır yazılı kaynaklarında özellikle II. Ramses Dönemi'nde (M.Ö. 1191-1178) kentsel yerleşimlerin çevresinde çok miktarda zeytinlikler yer almıştır. Bu zeytinliklerde kutsal sarayın aydınlatılmasında kullanılan yağın üretildiği bilgisine yer verilmiştir **(**Eitam,1998**)**

Zeytin ağacına kutsal kitaplarda da çok sık yer verilmiştir. Genel olarak zeytin ağacı ve yağı kutsallık ile özdeşleştirilmektedir. İnsanoğluna verilen kimi nasihatlerde zeytin ağacı örnek olarak ortaya konulmaktadır. Geçmişte birçok medeniyet zeytin yetiştiriciliğini yapacak kişilerde belirli nitelikler arama yoluna gitmişlerdir.

Zeytinyağı Mısır'da cenaze törenlerinde de özel bir yere sahipti. Mısır da XX. Sülalenin mumyaları örülmüş zeytin dalları ve taçlarla süslenmiştir (Monticnac, 2002).

Geçmiş dönemlerde birçok medeniyet kendi topraklarına birçok krallık katmaktaydı. Kendi buyrukları altına aldıkları bu krallardan belli oranlardan vergi almaktaydılar. Alınan bu vergilerden birini de zeytinyağı oluşturmaktaydı. Yabani zeytin ağaçlarında yapılan aşılama sonrasında da belirli bir süre boyunca vergi alınmamaktaydı. Kimi bölgelerde zeytin bahçesi kuranların askerlikten muaf tutulduğuna dair uygulamaları olmuştur. Bu uygulamanın bir anlamda bedelli askerlik yerine geçtiği de düşünülebilir. Milattan Önce yüzlü yıllarda Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan Afrika topraklarında da zeytin ağacı dikimini teşvik etmek için yapılan ilk hasattan on yıl süresince vergi alınmayacağına dair uygulamaya gidildiği bilinmektedir. Genel olarak tarihin geçmiş dönemlerinde zeytin yetiştiriciliği ekonomik ilişkilerin, kültürel hayatın, sanatsal çalışmaların ve dinsel uygulamaların her daim ana merkezinde olmuştur. Günümüzden binlerce yıl öncesinde dahi zeytinyağı kalitelerine göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Sınıflandırmanın ilk sırasında, halis yağ olarak da günümüzde dillendirilen zeytinin toplanmasında ilk sıkımda elde edilen yağ oluşturmaktaydı. Sıkımı yapılan zeytinler tekrardan ikinci bir sıkımdan geçirilirdi. Bu ikinci sıkımdan elde edilen yağa ise düşük kaliteli yağ olarak

nitelendirilmekteydi. Zeytin ağacından yere düşmüş sonrasında toplanan dip zeytinlerden elde edilen yağı oldukça düşük kaliteli yağ olarak nitelendirip bu yağı sabun yapımında kullanmaktaydılar. Ayrıca hastalıklı zeytin ağaçlarından toplanan zeytin meyvelerinden elde edilen yağlar adi yağ kategorisinde değerlendirilmekteydi. Bu adi yağlar da çoğunlukla aydınlatmayı sağlamak üzere kandillerin yakılmasında kullanılmıştır (Ünal, 2006).

Kutsal kitaplar, Nuh tufanının sonunu, gagasında zeytin dalı taşıyan bir güvercinin müjdelediğini ortaya koymaktadır. Burada zeytin ağacının tufana direnip hayatta kaldığı görülebilmektedir. Zeytin ağacının "ölümsüz ağaç" olarak nitelendirilmesini bu yaşanan olay ortaya koymaktadır. Suların çekilip çekilmediğinin anlaşılması için gönderilen güvercinin ağzında zeytin dalı ile gelmesi insanlık açısından barışın ve umudun simgesi olmuştur. Zeytin ve zeytinyağı bu manevi değerlerin yanında insanlara somut olarak da önemli faydalar sağlamaktadır. Geçmiş dönemlerde dahi özellikle tıpta insanların gerek içinde (iç hastalıkları) gerekse dışında (vücuttaki yaralar) yapılan tedavilerinde sıkça kullanıldığı birçok araştırmada yerini almaktadır.

Hiçbir kimyasal sürece tabi tutulmaksızın zeytinin meyvesinden oldukça kullanışlı eşsiz bir yağ ortaya çıkmaktadır. Kandillerin yakılması ile aydınlatma sağlandı. İnsanların kutsamalarında kullanıldı. Tıpta insanların bedeninin içi (iç hastalıkları) ve bedenin dışı (derideki yaralar) için bir şifa kaynağı olarak kullanıldı. Günümüzde bu kullanımların yanında saç ve cilt sağlığında ve yemeklerde de yoğun olarak kullanımı yapılmaktadır (Ünal, 2006).

Geçen yüzyılda tarım politikaları uygulamalarında esas amaç, tarımla uğraşan üreticilerin veya çiftçilerin refah seviyesini artırmak olmuştur. Burada hedeflenen çiftçilerin gelirlerini istikrarlı hale getirmek ve sürdürülebilir gıda arzını sağlamaktır. Bu ana amaçlar ayrıca tüm dünyada uygulanan tarım politikalarının ana hedefleri arasındadır. Bu politikaların yanında özellikle Avrupa ülkeleri ortak tarım politikaları üzerinde bir araya gelerek birliğin ilk ortak politikasının da oluşmasını ortaya koymuşlardır. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikasındaki ana amaçları şunlardır;

- Öncelikle tarımda bilimsel gelişmeyi sağlamak yer almaktadır.
- Tarımda ürün yetiştiriciliğinde üreticilerin akılcı hareket edebileceği bir ortam hazırlamaktır.
- Tarımın emek yoğun üretiminde yer alan çalışanların refah seviyesini arttırarak tarımla geçinenlerin rahatça yaşanabilir bir gelir elde etmelerini sağlamaktır.
- Üretim sonucu ortaya çıkan tarım pazarında, gerek ürünün arzında gerekse tüketici talebinde dengeleyici bir rol oynamak güdülen amaçlar olmuştur.

Üreticiler ile yapılacak iyi tarım uygulamaları sayesinde doğal çevrenin, insan ve hayvan sağlığının ön planda tutulduğu çalışanların iş güvencesinin sağlandığı ve sürdürülebilir bir tarımsal faaliyetin koşulları tesis edilmiş olacaktır. Genel itibari ile iyi tarım uygulamalarında bu sıralanan amaçların gerçekleştirilmesi için üreticilerce yapılması ve / veya yapılmaması gereken bir takım zorunlu ve tavsiye kurallar yer almaktadır (Ersun ve Arslan, 2011).

İyi tarım uygulamaları yapma düşüncesinde olan üreticilerin öncelikle bireysel olarak mı yoksa grup halinde mi bu üretimi yapacaklarına dair kararını vermiş olması gerekmektedir. Bu kararın arkasından üreticilerin, bu tarımsal üretimi yerine getirmek için, zorunlu kurallara belirli oranlarda uyması mecburiyeti taşınmaktadır.

İyi tarım uygulamaları için uygunluk dereceleri; majör zorunluluk, minör zorunluluk ve tavsiye sayıları, meyve-sebze ürünleri ortaya konulmuştur (Çizelge 1.11).

Çizelge 1.11. İTU kontrol noktaları uygunluk dereceler

Meyve ve Sebze	Majör Sayısı	Minör Sayısı	Tavsiye Sayısı	Toplam
TÇ	23	22	6	51
ÜT	32	71	9	112
MS	40	23	7	70
Toplam	95	116	22	233

Üreticilerin sertifikalandırılması için majör kontrol noktaların (mutlak zorunlu) % 100'üne uyum göstermeleri mecburiyet taşımaktadır. Minör kontrol noktalarının (zorunlu) ise en az % 95'ine uyum göstermeleri gerekmektedir. Kontrol edilen üretici için geçerli olmayan bazı kontrol noktaları hariç tutulabilmektedir. Üreticilerin sertifikalandırılabilmesi için yılda en az bir kez yerinde haberli kontrol gerekmektedir. En uygun kontrol tarihi ise tüm kontrol noktalarının denetimine imkân veren hasat tarihidir. Bununla birlikte belgelendirme kuruluşunun belgelendirdiği üretici sayılarına göre ayrıca habersiz kontrol öngörülmektedir.

İyi tarım uygulamaları kapsamında iki tip sertifikalandırma söz konusu olmaktadır.

Bireysel Sertifikasyon**:** Gerek gerçek gerekse tüzel kişilerin kendi nam ve hesabına ürettikleri ürünleri yine kendi adlarına yaptıkları bir sertifikalandırma türüdür. İyi tarım uygulamalarında bireysel sertifikasyon şeklinde yapılan destekleme tutarı gurup sertifikasyon desteğinden daha fazla olmaktadır. 2017 yılı için her bir da arazide bireysel sertifikasyonda 50 TL destekleme tutarı öngörülmüştür.

Grup Sertifikasyonu: Bir üretici organizasyonu adı altında üreticiler bir araya gelip, üretimini yaptıkları ürünleri bu organizasyon adına sertifikalandırma yoluna giderler. Yapılan bu sertifikalandırma şekline grup sertifikasyonu denir. 2017 yılı için grup sertifikasyonunda üreticilere her bir da arazi için 40 TL destekleme tutarı verilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün getirdiği Tarım Antlaşması sayesinde gıda güvenliği kavramı dünyanın bir çok ülkesinde yayılım alanı bulmuştur. Gıda güvenliğinin ortaya çıkarılmasındaki temel amaç, üreticilerin ve tüketicilerin yaşamını ve dolasıyla sağlığını korumaktır. Gıda güvenliği konusunda özellikle iyi tarım uygulamaları kapsamında Türkiye'de yerelde yaptığı denetim ve uygulamaları uluslararası standartlara uyumlu hale getirmek üzere çalışmalarda bulunmuştur. Türkiye gıda güvenliği konusunda eskiye nazaran önemli bir yol kaydetmiş olmasına

rağmen halen bu konuda yapılması gereken birçok iş ve işlem bulunmaktadır (Yaşar, 2017).

İngiltere'de ise 1997 yılında EUREP (Euro Retailer Producer Group) Avrupa Perakendeci Üreticiler grubu adı altında yaş meyve ve sebze üretimi yapan perakendecilerin inisiyatifiyle tüketicilere güvenilir, çevreye güvenilir gıda arzı sunmak amacıyla bir perakendeciler grubu oluşturulmuştur. İyi tarım uygulaması tarımda yaş meyve ve sebzede başlamış olup günümüzde tarla bitkiler ve su ürünlerinin de yer aldığı birçok tarımsal faaliyette yerini almaktadır.

10 yıl içinde özellikle Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Gündem 2000 belgesiyle birlikte getirilen Çapraz Uyum Yasası ile bu esasları benimseyen üretici ve perakendeciler diğer Avrupa ülkelerine de yayılacak şekilde artış göstermiştir. Gönüllülük esasına dayanan bir topluluk olmasına rağmen zamanla Şili (ChileGAP), Kenya (KenyaGAP), Çin (ChinaGAP), Meksika (MexicoGAP) gibi ülkelerin de bu standartları benimsemesiyle birlikte dünya çapında kabul görmüş ve böylece 7 Eylül 2007 tarihinden itibaren ismi GLOBALGAP olarak değiştirilmiştir. Tüm dünyada kabul edilmiş olan gönüllülük esasına göre uygulanan ilkeleri bulunmasına rağmen her ülkenin farklı tarımsal ürün koşulları sebebiyle ülke içinde GLOBALGAP esasları ile uyumlu yönetmeliklerle de bir takım değişikler yapılmıştır (Özçatalbaş ve Danış, 2004). GLOBALGAP'in Türkiye açısından uygulamasına bakıldığında, iyi tarım uygulamaları için verilen tarımsal destek GLOBALGAP için verilmemektedir. Ancak yapılacak ihracatta tarımsal üreticilerce GLOBALGAP sertifikasının alınması önemli bir ölçüt olmaktadır.

Dünya ölçeğinde İyi Tarım Uygulamaları veya GLOBALGAP'in tarımsal üreticilerce yapılması açısından Almanya ile İngiltere ilk sıralarda yerini almaktadır. Hollanda, ABD, Güney Afrika gibi ülkelerin Almanya ve İngiltere'yi takip ettiği görülmektedir.

İyi Tarım Uygulamaları ile Türkiye'nin tanışması 2004 yılında bu konuda yayınlanan yönetmelik ile gerçekleştirilmiştir. Bu tarımsal modelin uygulanmasının

kanuni olarak altyapısını bu yönetmelik sağlamaktadır. Bu yönetmelikte, iyi tarım uygulamasının yapılmasına ilişkin üreticilerin yapması ve yapmaması gereken iş ve işlemler tanımlanmıştır. Tarımsal üreticilerin iyi tarım uygulamalarına yönelik yaptığı ilk sertifika başvuruları ise 2007 yılında olmuştur.

Gerek ülke nüfusunun sağlıklı beslenebilmesi gerekse ihracat ürünlerinde istenen ölçütlerin sağlanmasında öncelikli hususların başında gıda güveliği gelmektedir. Tarım sektörü farklı alanlarda elde edilen teknolojik gelişme ve yeniliklerden etkilenmiştir. Bundan dolayı insan sağlığını olumsuz yönde etkilemeyecek, herhangi bir katkı ve kalıntı maddesi içermeyecek ürünlere talep hızlı bir seviyede artış kaydetmektedir. İşte bir tarımsal üretim sistemi olarak tüketici taleplerini karşılamak üzere ortaya çıkan bir model olmuştur. Ayrıca bu tarımsal üretim modeli özünde doğal çevre ve insan sağlığına en üst noktada duyarlılığı arttırmayı amaçlar. Bu yönde doğal kaynakların korunmasını esas alır. Tarımsal üretimde gıda güvenliğini ve izlenebilirliğini şart koşar. Esas amaç olarak da tarımsal üretimde sürdürülebilirliği hedefler. İyi tarım uygulamaları, üreticiler açısından verimli ve kaliteli bir tarımsal üretim anlamına gelir. Bu anlamda üreticinin pazarlama açısından kazancını ve rekabet gücünü arttırmaktadır. Tüketiciler açısından ise iyi tarım uygulamaları güvenli bir gıda anlamını taşır. Bu anlamda tüketici sağlığını korumak ön planda tutulmaktadır. Sonuç itibari ile iyi tarım uygulamalarının temel prensipleri şu unsurlardan oluşmaktadır;

- Tarımsal üretimde kimyasal kullanımını en aza indirgemek,
- Çeşit seçiminde hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı çeşit seçiminde bulunmak,
- Gübre uygulamasını uygun zamanda ve uygun miktarda yapmak,
- Bahçe içerisinde uygulanan her türlü tarımsal iş ve işlemleri kayıt altına almak,
- En ekonomik seviyede su kullanımını sağlamak,
- Hasadın hijyenik yapılması ve üründe kalıtın analizlerinin yapılmasıdır.

Türkiye'de, iyi tarım uygulamalarını yaygınlaştırmak amacı ile bu üretim modelini uygulayan üreticilere düşük faiz oranlı tarım kredileri kullandırılarak destek sağlanmaktadır. Ülkemizdeki bu uygulama bu yönüyle AB ülkelerinden farklılık göstermektedir. Yayınlanan tebliğlerde üreticilerin teşviklerden yararlanabilmesi için sağlaması gereken kriterler belirlenmiştir. İyi tarım uygulamaları için öngörülen destekleme miktarları şöyledir; bahçe bitkileri için dekar başına yapılacak destekleme ödemesi üreticilerin bireysel başvurularında 50 TL olup üreticilerin grup olarak başvurularında ise 40 TL olarak öngörülmüştür. 2017 yılı için örtü altı üretimde üreticilerin bireysel ve grup olarak başvurularında dekar başına yapılacak destekleme ödemesi 150 TL olarak belirlenmiştir. 2017 yılı için süs bitkileri, tıbbi aromatik bitkilerin üretiminde üreticilerin bireysel başvurularında dekar başına 100 TL, üreticilerin grup olarak başvurularında ise dekar başına 50 TL destek verilmesi ortaya konulmuştur. Ek olarak İyi Tarım Uygulamaları yalnızca bitkisel üretim düzeyinde yapılmamakta olup hayvansal üretim ve su ürünleri yetiştiriciliği (levrek, çipura, alabalık) olarak da gerçekleşmektedir. Bu sebeple çiftçilerin hayvancılık faaliyetlerine göre Ziraat Bankası'nda düşük faizli çiftçi kredisi alabilme imkânları İyi Tarım Uygulamaları'nın hayvansal üretim boyutunda da bulunmaktadır

Tüm bu destekler üreticiler açısından piyasaya girmesinde bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Bunun yanında üretim maliyetlerini de düşürmesiyle de üreticiler açısından önem arz etmektedir. Tüketiciler ise üretimi yapılan iyi tarım uygulamalarına ait ürünü satın alırken güvenli bir ürün almış olacaktır. Perakende firmaları açısından ise satışını yaptıkları sertifikalı ürün sayesinde tüketici güvenini sağlayabilecektir.

Araştırma bölgesinde zeytin yetiştiricilerinin tarımsal üretim modeli olan iyi tarım uygulamalarının ortaya koyduğu görev ve sorumlulukları rahatlıkla yerine getirebilecek vaziyette olmaları ayrıca zeytin üreticilerinin ekonomik anlamda kazanç seviyelerini yükseltmede İTU'nun çok değerli ve etkili bir seçenek olması konunun ve şehrin seçiminde ana faktör olmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın amaçları şunlardır;

- Mardin il/ilçelerinde zeytin yetiştiricilerinin zeytin yetiştirme yöntemlerini ortaya koymak,
- Araştırma bölgesinde mevcut zeytin çeşitlerini, hastalık ve zararlılarının ne olduğunu tespit etmek,
- Araştırma bölgesinde zeytin yetiştiricilerinin karşılaştığı sorunlar tespit edilerek çözüm olanaklarını belirlemek,
- Üreticilerin zeytini değerlendirme şekilleri incelenerek alternatif yollar araştırmak,
- Sofralık zeytin ve zeytinyağı üretiminde, birim alandan verim ve kalitenin arttırılabilmesi için tavsiyelerde bulunmak
- Nihayetinde araştırma bölgesinde üreticilerin zeytin yetiştiriciliğinde iyi tarım uygulamaları açısından yapılabilirlik potansiyelini ortaya koymak.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Zeytin Yetiştiriciliği

Tunalıoğlu (1995), zeytinin bir Akdeniz bitkisi olduğunu ve üretilmesine elverişli iklim şartlarının olduğu yörelerde yetiştiriciliği yapılacak arazinin üstün niteliklere sahip olması gibi nitelikler aranmaksızın yetiştirilebileceğini yaptığı çalışmada öne sürmektedir. Bu durum çok üstün niteliklere sahip olmayan arazileri çok verimli bir şekilde kullanma imkânını sağlayacağını ifade etmiştir. Üstün niteliklere sahip olmayan bu arazilerde yetiştiriciliği yapılacak zeytin sayesinde arazinin hem önemi fark edilecek hem de toprak kaymalarının önüne geçilmesinde etkili bir faktör olabileceğinin tespitinde bulunmuştur.

Kritsakis (1998), yaptığı çalışmada zeytinin yapısında önemli miktarda su ve yağın bulunmasının yanı sıra doğal ve kimyasal gibi çok çeşitli madde ve bileşiklerin de bulunduğunu belirtmiştir. Zeytinin türüne yönelik biçimi ve rengi farklılaşabilen, beslenmedeki önemi açısından ise hayli varlıklı bir gıda maddesi olduğunu ifade etmektedir. Zeytinyağının görüntüsünü, güzel kokusunu ve tadını koruyan önemli özelliklere sahip bileşiklerin olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç itibari ile zeytinin içeriğinde barındırdığı önemli bileşikler sayesinde zengin bir ürün olduğunu göstermiştir.

Osborne ve ark. (2000), yaptıkları çalışmada zeytin bitkisinin fenolojisini iklim faktörlerini dikkate alarak 10 farklı şehirde incelemişlerdir. Test edilen dört modelden thermal time model (ısı zaman modeli) Montpellier/Fransa'da en iyi sonuçları verdiğini belirtmişlerdir. Bu modelde ısınmanın zeytindeki çiçeklenme fenolojisi üzerine etkisi tahmin edilmiş ayrıca "general circulation model" ile desteklenerek, gelecekte iklim değişikliklerinde oluşacak sıcaklık artışları ile zeytin çiçek tozlarının havada taşınması dolayısı ile Akdeniz'deki zeytin üretiminin nasıl etkileneceği öngörülmüştür.

Galân ve ark. (2001) tarafından ortaya konulan çalışmada zeytinde rekolteyi ve verimi etkileyen birkaç faktörün; zeytin ağacındaki çiçek sayısı, özellikle değişebilen iklim faktörleri, agronomik faktörler ve toprak özellikleri olduğu belirtilmiştir. Zeytin verimini etkileyen çiçek oluşumunun, başlangıçta yağışa ve sıcaklığa bağlı olarak çok farklı değişim gösterebildiği ileri sürülmüştür.

Owusu ve ark. (2004) yaptıkları çalışmada Gana'da zeytin ağacının yetişmesi için gerekli klimatolojik şartları incelemişlerdir. Gana'nın batı bölgelerinde zeytinin, 32.3°C – 40.1°C arasındaki sıcaklıklarda daha iyi yetiştiğini ve bu sıcaklığın filizlenmeyi, vegatatif gelişimi, çiçeklenme ve meyvedeki olgunlaşmayı olumlu etkilemesi nedeniyle yetiştirilebileceğini belirtmişlerdir.

Pekcan ve Çolakoğlu (2006), yaptıkları çalışmada zeytinlik tesisi yapılacak yörenin iklim şartları incelendikten sonra, toprağın verimlilik durumunun da fidan dikimi yapılmadan belirlenmesi gerektiğini, tesis gübrelemesinin fidanların iyi gelişmesini ve erken ürüne yatmasını da sağlayarak bahçenin bir an önce karlı duruma geçmesine imkân vereceğini ifade etmektedirler. Makalede özellikle erken dönemde, fidanın yaşına ve yetiştirilecek çeşidin özelliğine göre (yağlık, sofralık, salamuralık) yapılacak gübrelemenin, sulamasız ve sulamalı (tava veya damla sulama) koşullar geçerli olmak üzere, ağaç başına beklenen ürün miktarları ve kalitesi bakımından önemini ortaya koymuşlardır.

Tunalıoğlu ve Karahocagil (2006) zeytin ağaç sayısı, zeytin dane üretimi, zeytinyağı, sofralık zeytin ve pirina yağında uzun yıllık iklim verileri kullanarak, dünya ve Türkiye'de durum, tahmin ve öngörüsünü içeren arz-talep denge tablolarını oluşturmuşlardır. Bu çalışma ile Türkiye'nin hem dünyadaki konumu hem de kendi içerisindeki zeytin ve zeytin ürünleri ile ilgili tahminlerle tarım politikalarına destek olunmasını amaçlamışlardır.

Dıraman (2008) yeryüzünde mevcut zeytin türlerinin kendine has fizikokimyasal ve duyusal nitelikte zeytinyağını verebileceğini değişik türdeki araştırmalarla

değerlendirmiştir. Özdeş ortam ve büyüme şartlarında bile değişik duyusal niteliklerde zeytinyağının alınabileceği yaptığı çalışmada yer almaktadır.

Özaltaş (2008) yaptığı çalışmada, zeytinde verimin ilkbahar ve erken yaz (Nisan-Haziran) dönemindeki sürgün büyümesinde oldukça etkili olduğunu belirtmektedir. Kış dönemindeki su ihtiyacının ise sürgün büyümesinde yapraklanmada azalmaya neden olduğu ve bu dönemdeki eksikliğin büyük oranda kusurlu çiçek oluşumu ve çiçeklenmenin gecikmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında zeytinin, çekirdeğin sertleşmeye başladığı Ağustos-Eylül aylarında ve devamında danenin şişmeye başladığı dönemde su ihtiyacı çok fazla olduğunu ortaya koymuştur.

Yavuz ve Tekin (2008), yaptıkları çalışmada zeytinden sağlıklı nitelikte yağın alınmasında yetiştiriciliğinin yapıldığı yöre, zeytinin türü, sıcaklık ve senelik göstergeleri, zeytinde hasat zamanı, ürünü toplama şekli, yağ çıkarmak üzere yağhaneye nakli ve tesiste yağ çıkarma tekniği gibi etkenlerin etkili olduğu tespitinde bulunmuştur. Zeytinin ürününde yetiştiği bölge ve sıcaklık koşullarının önde gelen tesiri zeytinin erişebileceği yağ seviyesinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Farklı bölgelerde zeytinden elde edilen yağ miktarı ve yağ kalitesinin farklı olduğunu, ülkenin güney bölgesinde yetişen zeytinlerdeki yağın oranındaki düzeyin çok olduğunu ve bu durumun ekonomik yönden değerlendirildiğinde pozitif bir özellik taşıdığını ortaya koymuşlardır.

Ioannis (2009), zeytinde yetiştiricilikte en elverişli iklimin, uygun sıcaklıklara sahip iklimlerin olduğunu belirtmiştir. Zeytinin suyu seven fakat susuzluğa karşı da dirençli bir ağaç olduğunu, özellikle yükseltisi düşük olan bölgelerde yetişebileceğini ileri sürmüştür. Belli bir seviyenin üstündeki yükseltilerde dahi yetiştiriciliğinin yapılabileceğini ancak deniz seviyesine yakın olan noktalarda yetiştiricilik açısından daha yararlı olabileceğini ifade etmiştir. Zeytinin fizyolojisinin iklimden ve iklim değişikliğinden etkilenebileceğini belirtmiştir. Bunun yanında yabani otların, zeytinin fizyolojisine etki edebileceğini ve meydana gelecek değişimin önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Güler vd. (2010), Ülkemizde zeytinyağında üretimin %45'inin yurt içinde tüketildiğini, % 40'ının ihraç edildiğini ve % 15'inin de stoklandığını ileri sürmüşlerdir.

2.2. İyi Tarım Uygulamaları

Tzouvelekas vd. (2001), bu çalışmada, zeytin yetiştiriciliğinde alışılagelmiş üretim yapan üreticiler ile organik üreticilerin bilimsel bilgi seviyeleri çeşitli deneylere dayanarak inceleme yoluna gitmişlerdir. Yaptıkları değerlendirmede alışılagelmiş zeytin üreticilerin bilimsel bilgi seviyeleri organik zeytin üreticilerine kıyasla daha düşük seviyede kaldığını ifade etmişlerdir. Organik üreticilerin bu konudaki yeterliliklerini ise, yapılan sertifikalı üretimin üreticiye bir takım görev ve sorumluluklar yüklemesine bağlamışlardır.

Kuo vd. (2006) tarafından Tayvan'da yapılan bu çalışmada, ekolojik yapılan tarımsal üretimi ekolojik turizme entegre etmek için yapılması gerekenleri ortaya koymuşlardır. Bu konuda Tayvan'daki bir bölgeyi ekolojik turizmi ilerletmek için pilot bölge olarak seçmişlerdir. İlkin, ekolojik turizmin kalkınmasına vesile olacak 5 temel etkinlik belirlemişlerdir. Birinci etkinlik, turizm bağlantısının organik tarımın katma değerini arttırabileceğidir. İkinci etkinlik, ekolojik tarımın işletme gelirine katkıda bulunabileceğidir. Üçüncü etkinlik, tüketicilerin ekolojik turizm aracılığı ile sunulan ürünler hakkında yerinde bilgiler ile ekolojik olarak üretilen ürünlere karşı ilgilerinin oluşabileceğidir. Dördüncü etkinlik, ekolojik üretimde bulunan üreticinin doğrudan tüketiciye ulaşabileceğidir. Beşinci etkinlik, yerelde üretimi yapılan ürünler ile turizm aracılığı ile gelenlerin istekleri arasında bir ilişkinin sağlanabileceğini değerlendirmişlerdir. Nihayetinde yaptıkları çalışmada ekolojik üretimin yalnız bir üretim şekli olmadığını aynı zamanda bir görev ve yararlı bir faaliyet olduğunu ve bunun turizm sektöründe değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Darnhofer (2005) yapmış olduğu araştırmada ekolojik üretim ile yerel kalkınma arasında ilişkiyi değerlendirmiştir. Ekolojik üretimin doğaya saygılı bir tarımsal yöntem olduğunu ve çokça alışılagelmiş üretim yöntemlerine göre daha uygulanabilir

olarak onaylandığını değerlendirmiştir. Ekolojik üretim modelinin, tarımsal üretimin yapıldığı alanlarda pozitif bir tesir gösterdiğini, bu tesirin kırsal bölgelerde istihdam olanağını oluşturacağını ve üreticilerin refah seviyesinin ilerlemesini sağlayabileceği değerlendirmesini yapmıştır.

Altunlu (2006) yaptığı çalışmada, Türkiye'de İyi Tarım Uygulamalarının vaziyetine dönük saptamalara yer vermiştir. Uygulamanın yürürlüğe girdiği ilk günden günümüze gelene kadarki süreçte maruz kalınan problemleri tespit etmiştir. Çalışma neticesinde bu tarımsal üretim modelinde entegre edilmesinde ortaya çıkabilecek temel problemlerin, üretim alanlarının çok parçalı yapıda olması, tüketicinin ürünlere yönelik ilgi ve duyarlılık seviyesinin oldukça düşük olduğu sonucuna varmıştır.

Ekinci ve ark. (2008) iyi tarım uygulamaları ile ilgili yaptıkları çalışmada, meyve ve sebze üretiminde büyük bir paya sahip olan Çanakkale ilinde İTU'nun uygulama olanaklarını değerlendirmişlerdir. Araştırmacılar Çanakkale ilinde 61 üreticinin, 611 dekar alanda EurepGAP sertifikası aldığı ve İTU sertifikası kapsamında ise 396 dekarlık alanın sertifikalandırıldığını ortaya koymuşlardır.

İçel (2007) "AB Ülkelerinde İTU ve Türkiye ile Karşılaştırılması" adlı çalışmasında; AB'ne yeni üye olan ülkelerin, iyi tarım uygulamaları ve çevre koşullarının sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda göz önünde bulundurmaları gereken minimum gereksinimleri saptamıştır. Bu istenen minimum gereksinimlerin uyumlu olmadığı takdirde yeni üye ülkelere uygulanacak yaptırımlara ve oranları hakkında bilgilere yer vermiştir. Ayrıca uyum süreci aşamasındaki Türkiye'nin mevcut durumunu irdelemiş ve yapılması gerekenler hakkında da önerilere değinmiştir.

Hasdemir (2009) yazdığı makalesinde, GlobalGAP uygulamalarının genel yapısını, yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin ülkemize etkilerini değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki İyi Tarım Uygulamalarını da yönetmelikler açısından değerlendirmiştir.

Özçatalbaş (2009) "Tarımın Standardı: Uzman Bilgiye Dayalı İTU" adlı çalışmasında, ülkemizde toplum ve çevre sağlığı ile doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanılması bakımından tarımsal üretim standardının "Uzman Bilgiye Dayalı İyi Tarım Uygulamaları" olması gerektiğini ve bunun için tüm birimlerin koordineli çalışması gerektiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte uygulamalar çerçevesinde iyi tarım uygulamalarının üreticiler tarafından benimsenmesinin önemine ve yayım danışmanlık hizmetlerinin gerekliliğine değinmiştir.

İçel ve ark. (2009) yaptıkları çalışmada, İyi Tarım Uygulamalarının uluslararası tarım ticaretindeki belirleyici etkilerine ve AB'ye yeni üye ülkelerin yapması gerekenlere değinmişlerdir. Çalışmada, kalkınmakta olan uluslarda tarıma yönelik ihracatın, iktisadi kalkınma yönünden yapılabilecek çalışmaları ortaya koymuşlardır.

Sayın ve Mencet (2009) yaptıkları çalışmalarda, İyi Tarım Uygulamalarının kapsamını ve GlobalGAP ile ilişkisini, gelişimini ve uygulama yöntemlerini ele alarak sertifikalı üretimin Türkiye yaş meyve ve sebze ihracat potansiyeli üzerine etkisini değerlendirmişlerdir. Araştırmaları neticesinde GlobalGAP uygulamaları dışında kalan ihracatçı firmaların, ürünlerini ihraç edecek pazar bulmakta güçlük çekeceklerini öngörmüşler ve yapılabilecek çalışmaların neler olabileceğini belirtmişlerdir.

Yoltaş (2009) "İyi Tarım Uygulamaları Denetim Süreci" adlı çalışmasında, denetimde kullanılan referans ve standartlar ile kontrol noktalarına göre standart gerekliliklerini değerlendirmiştir. Bu çalışmada ayrıca ilgili yönetmelik ve tanımları ile uygulama ölçütleri hakkında bilgileri belirtmiştir. GlobalGAP uygulamalarının gerekliliği kadar uygulama ve denetim sürecinin önemini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Bayraktar ve Saner (2016), "GlobalGAP Uygulamalarının Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, toplumsal gelişmeye paralel olarak artan eğitim ve kültür seviyesinin insan sağlığına gösterilen önemin artmasını sağlayacağını saptamışlardır. Bununla birlikte tüketicilerin gıda güvenliği bulunan ürünleri tercih etmeye yönelmelerinin önemini belirtmişlerdir. GlobalGAP' in

ülkemizde yaygınlaştırılması için İyi Tarım Uygulamalarında söz konusu olan desteklerin, GlobalGAP belgesine sahip üreticiler tarafından da oluşturulması yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Hurma ve ark. (2010) yılında yaptıkları çalışmalarda, Tekirdağ ilinde tüketiciler ile anket düzenleyerek iyi tarım uygulamaları konusundaki bilgilerini ölçmüşlerdir. Anket bulgularına göre İTU ile ilgili reklam ve bilgilendirmenin yetersiz olduğunu ve tüketicilerin de belgeyi nereden ve nasıl kontrol edeceğini bilemediklerini tespit etmişlerdir.

2.3. Anket Çalışmaları

Yalçın ve Boz (2007), tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen Kumluca ilçesindeki 150 üreticiyle anket yaparak üreticilerin kullandıkları bilgi kaynaklarını tespit etmiştir. Anket sonucuna göre, üreticilerin % 48'inin tarım ilaçlarının kullanımında kendi teknik elemanlarına başvurduklarının bulgusuna varmıştır.

Özçatalbaş (2005) yaptığı çalışmada, örtü altı üretim yapan yetiştiricilerin yeterliliklerini ve bilgiye ulaşma yollarını değerlendirmiştir. Bölgede seracılık yapılan işletmelerin en önemli bilgi kaynakları araştırma bulgularına göre şöyle olmuştur; en büyük oran yetiştiricilerin tedarikçi firmalardan aldıkları görüş ve öneriler olmuştur. Bunu kamunun personellerinden edindikleri yönlendirmeler takip etmektedir. Bir diğer seçenek ise piyasadaki danışmanlık firmalarıdır.

Kleinwechter ve Grethe (2006) yaptıkları çalışmada, bir bölgedeki iyi tarım sertifikasına sahip olan ve olmayan mango üreticilerine yönelik bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarında, üreticilerce sertifikalı üretim kriterlerine alışma sürecini de değerlendirmişlerdir. Çalışma bulguları ışığında üreticilerin EurepGAP benimseme sürecinde en önemli engelin bilgiye erişim olduğunun tespitini yapmışlardır. EurepGAP ile ilgili en önemli bilgi kaynağının ise ihracatçılar olduğunu ortaya koymuşlardır.

Öğüt ve Küçüköner (2007) yaptıkları çalışmada Isparta ilinde üreticilerin tarım ilaçlarına karşı tutum ve davranışlarını değerlendirmişlerdir. Bu konuda 111 üretici ile anket çalışması yürütmüşler ve üreticilerin tarımsal ilaç tercihlerinde yararlandıkları bilgi kaynaklarını tespit etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre, üreticilerin büyük oranı yani % 36.9'u daha evvelki deneyimlerinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Bunu % 28.8 ile ilaç bayilerinin tavsiyeleri, % 16.2 ile diğer üreticilerin tavsiyeleri, % 11.7 ile tarım il ve ilçe müdürlüklerinin önerileri ve son olarak % 6.3 ile basılı ve görsel yayınlar olduğunun tespitini yapmışlardır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın temelini, Mardin şehrinde zeytin yetiştiriciliği yapılan ilçeler ve bu ilçelerde yer alan üreticiler oluşturmaktadır. Araştırma bölgesindeki zeytin yetiştiricileri çalışmanın hedef kitlesini oluşturmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili basılmış kitap, dergi, tez, rapor ve bilimsel makaleler ile sektör ile ilişkisi bulunan kamu ve sivil toplum kuruluşlarına ait her türlü bilgi ve dökümandan faydalanılmıştır. Böylelikle;

- Mardin ilinde zeytin yetiştiriciliği yapan ilçeler; Artuklu (Merkez İlçe), Derik, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin (Çizelge 3.1.),
- Zeytin yetiştiricileri,
- Konuya ilişkin literatür ve kayıtlar araştırmanın materyalini oluşturmaktadır.

Çizelge 3.1. Araştırma bölgesinde yapılan anket sayısı

MARDİN İLİ – İLÇELER	ANKET YAPILAN İLÇELER	ANKET SAYISI
ARTUKLU (Merkez İlçe)	ARTUKLU	52
DERİK	DERİK	45
KIZILTEPE	KIZILTEPE	30
YEŞİLLİ	YEŞİLLİ	11
NUSAYBİN	NUSAYBİN	2
MİDYAT		
ÖMERLİ		
SAVUR		
DARGEÇİT		
MAZIDAĞI		
TOPLAM		140

3.1.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

Mardin isminin etimolojik kökeni ile ilgili çok sayıda araştırmacı tarafından farklı görüşler öne sürülmüştür. Mardin adının kimi Süryanice kaynaklarda Marde

olarak, Arapça kaynaklarda ise Maridin şeklinde olduğu ortaya konulmuştur (Noyan, 2008).

Mardin adı öncelikle milattan sonra üç yüzlü yıllarda Romalı tarihçilerin eserlerinde yerini almıştır. Bu şehir önceleri bir kale olarak kullanılmıştır. Şehrin bu niteliği de binli yılların sonuna kadar özel coğrafik yeri nedeniyle sürmüştür (Yeşilbaş ve ark. 2017).

Artuklu döneminde Mardin, küçük bir sanayi üretim merkezi konumundadır. Bu dönemde ekonominin büyük oranını ziraat oluşturmakta ve bunun devamında el sanatları ve ticaret gelmekteydi. Gerek savaşların gerekse siyasi çatışmaların yaşandığı dönemlerde dahi Suriye ve Irak'tan gelen tacirler sayesinde ticari hayatın sürekliliği sağlanmaktaydı (Ersan, 1998).

1766 yılında Carsten Niebuhr ismindeki bir Alman seyyah Mardin'i ziyaret etmiştir. Adı geçen bu seyyah şehirde ticari faaliyetlerin yaşandığını, gerek şehirde gerek civar köylerde dokuma tezgâhlarının olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra o dönem Mardin'de bir susam yağı imalathanesinin de olduğu ortaya konulmuştur (Göyünç, 1991).

Mardin birçok medeniyete ve bu medeniyetin kültürel değerlerine ev sahipliği yapmış çok önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Bu şehirde geçmişten günümüze zengin bir kültürel çeşitlilik tarihin her devrinde hep var olmuştur. Var olan bu kültürel çeşitlilik ortaya geniş bir yelpazede bir sanat ve zanaat anlayışını ortaya çıkarmıştır. Mardin yemekleri, kuyumculuğu, bakırcılığı ve taş işlemeciliği ile tarihte her daim söz ettirebilmiştir (Yeşilbaş ve ark. 2017).

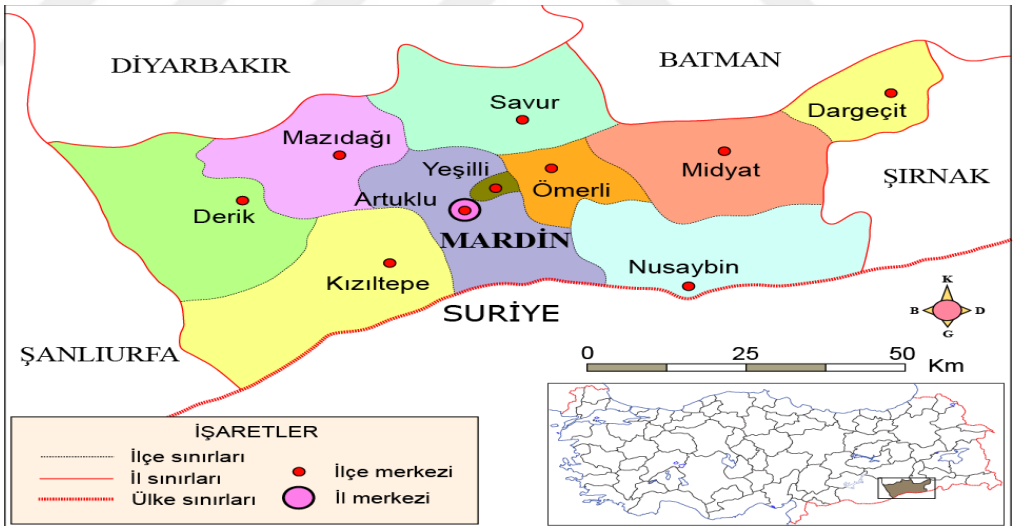
3.1.2. Coğrafi durum ve nüfus dağılımı

Mardin nüfusu 2017 yılı adrese kayıtlı nüfus sayımına göre 809.719'dur. Artuklu ilçesi Mardin'in merkez ilçesi olup şehrin nüfus dağılımında ikinci sıradadır (Çizelge 3.2.).

Çizelge 3.2. 2017 yılı Mardin nüfusunun ilçelere göre dağılımı

Sıra No	İlçe	İlçe Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
1	Kızıltepe	247 375	% 30.55
2	Artuklu	168 600	% 20.82
3	Midyat	110 548	% 13.65
4	Nusaybin	103 801	% 12.82
5	Derik	61.335	% 7.57
6	Mazıdağı	34 745	% 4.79
7	Dargeçit	27 308	% 3.37
8	Savur	26 779	% 3.31
9	Yeşilli	15.277	% 1.89
10	Ömerli	13 951	% 1.72

Mardin, Türkiye'nin Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir şehir olup, Suriye ile komşu olan bir sınır şehridir (Şekil 3.1.). Mardin ilinin yüzölçümü 8 858 km^2' dir.

Şekil 3.1. Mardin ili haritası(Kaynak: Saygılı, 2015)

Şehrin yer altı zenginlik kaynakları; Mardin ilinin Mazıdağı ilçesinde fosfat, Mardin – Çamurlu' da doğalgaz yatakları mevcuttur. Mardin Taşı da şehrin yer altı zenginliklerindendir.

Şehrin kimi ilçelerinde zeytin tarımının yapılmasından dolayı yer yer Akdeniz ikliminin varlığına ulaşılabilir. Genel itibari ile şehrin ovalık kesimleri olan Kızıltepe ve Nusaybin ilçelerinde yazları oldukça yüksek sıcaklık değerlerine ulaşılabilmektedir. Şehrin dağlık kısmında ise kışları yağmur ve kara rastlanılmaktadır. Farklı iklim tiplerine sahip olan bu şehirde çeşitli meyve bahçelerine rastlamak mümkün olmaktadır.

3.1.3. Mardin ilinde zeytinin tarihsel geçmişi

Günümüzde birçok bilimsel kaynakta zeytinin anavatanından birinin Mardin olduğu yönünde bilgiler yer almaktadır. Mardin'in geçmiş dönemlerinde zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı ticareti hep var olmuştur.

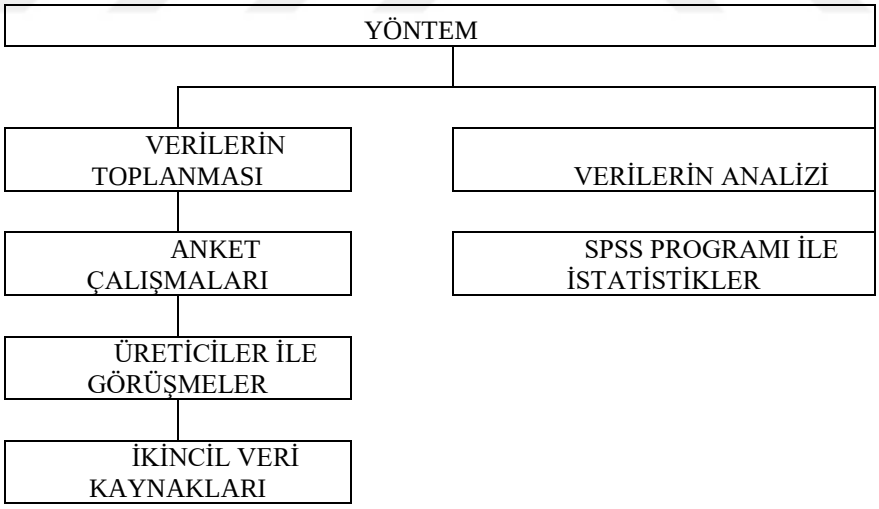
Demir (2013), yazdığı kitapta 1 Haziran 682 tarihinde Mardin ilinin Midyat ilçesinde bulunan Mor Gabriel Manastırı'nda, Mor Şemun d'Zeyte ismindeki rahibin günümüze kadar zeytinci olarak anıldığını belirtmiştir. Bu rahibin zeytinci olarak anılmasına neden olan şeyin, Mor Gabriel Manastırı'na bağlı Beth Araboye bölgesinde bulunan Servan'daki bir manastırın etrafındaki bir mezrayı satın alıp diktirdiği 12 bin zeytin fidanı olduğunu ifade etmiştir. Diktirdiği zeytin fidanlarına bakmaları için adam tutan Mor Şemun d'Zeyte'nin, zeytinleri toplama işini de rahiplere verdiğini ve bu zeytinlerin rahipler tarafından elle toplandıktan sonra Mor Gabriel Manastırı'na getirilerek burada kurduğu zeytinyağı imalathanesinde, yine kendisinin öğrettiği yöntemlerle rahipler tarafından sıkılarak zeytinyağını elde etiğini tespit etmiştir. Bu zeytinyağının hem manastır hem de tüm Turabdin bölgesindeki kiliselerin kandillerinin yağ ihtiyacı için kullanıldığını saptamıştır. Mor Şemun d'Zeyte'nin kurduğu vakıflar ve satılan zeytinyağının gelirleri sayesinde 8. yüzyıl boyunca Mor Gabriel Manastırı'nın, en zengin ve parlak dönemlerden birini yaşadığını ve bu kişinin başarısından dolayı Mor Şemun d'Zeyte Urfa'nın Harran Abraşiyesi'ne 1 Haziran 700 yılında dönemin patriği tarafından metropolit olarak atandığını ortaya koymuştur.

Şekil 3.2. Deyrulzafaran zeytin bahçesi Artuklu – Mardin

3.2. Yöntem

Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklı verilerden yararlanılmıştır. Birincil kaynaklı verilerin elde edilmesinde araştırma sahasında zeytin üreticileri ile başta anketler olmak üzere yüz yüze yapılan mülakatlar ve zeytin bahçelerinde yapılan gözlemlerden faydalanılmıştır (Şekil 3.3.).

Şekil 3.3. Yapılan araştırmada izlenen yöntem süreci

Anket çalışmaları araştırma bölgesi olan Mardin il ilçelerinde zeytin üreticileri ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan anketlerden elde edilen veriler temel istatistik yöntemler ile analiz edilerek, zeytin yetiştiriciliğine yönelik veriler elde edilmiştir.

İkincil kaynaklı verilerin elde edilmesinde ise konu ile ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarından gerekli veriler alınarak, literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Araştırma bölgesinde faaliyette bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının verilerinden, bölgede zeytin ile ilgili daha evvel ortaya konulan çalışmaların sonuçlarından ve bu alandaki lisansüstü tezlerden yararlanılmıştır. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanmış istatistiki kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Üreticiler ile yapılan anket sayısının belirlenmesinde oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buna göre; Mardin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan zeytin tarımı yapan ÇKS'ye kayıtlı üreticilerden 140'ı ile anket yapılmıştır. Anket yapılacak çiftçiler, zeytin tarımı yapan üreticiler arasından araştırma bölgesindeki yoğunlukları dikkate alınarak tesadüfi olarak belirlenmiştir.

Anket yapılacak zeytin üretici sayıları belirlendikten sonra veri toplamaya yönelik anket formları hazırlanmıştır. Anket formlarının hazırlanmasında ise kamu ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile yapılan mülakatlar, konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar esas alınmıştır. Bunun sonucunda da anket formları düzenlenmiştir.

Hazırlanan anketlerde öncelikle üreticilerin sosyo ekonomik seviyelerini tanımaya yönelik sorular tespit edilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise Mardin il ve ilçelerinde zeytin yetiştiriciliğinde iyi tarım uygulamaları yapmaya yönelik potansiyeli tespit etmeye yönelik üreticilere sorular yöneltilmiştir.

Anket formları doldurularak gerekli kontroller ve düzenlemeler yapıldıktan sonra elde edilen dökümler özet istatistiki tablolar haline getirilmiştir. Verilerin istatistiki analizini yapmak üzere veriler uygun istatistiki programlardan biri olan SPSS programına girilmiştir. Araştırma alanının rakamsal olarak tanımını yapmak üzere tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır.

Sanayici ve tüccarların konuları ile ilgili mevzuata ilişkin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla "Likert Ölçeği" kullanılmıştır (Malhotra, 1996).

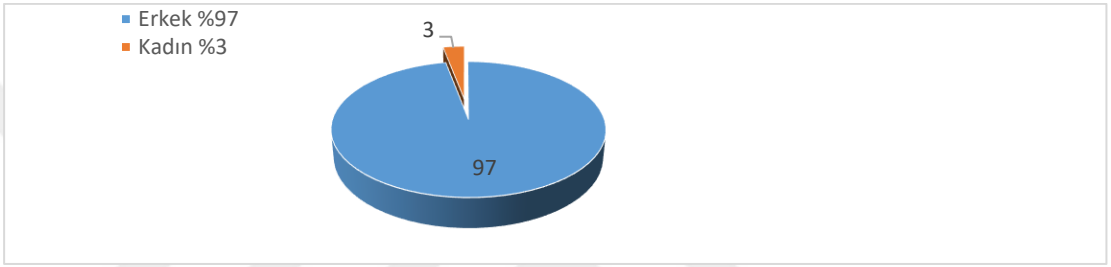
Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak SWOT analizi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Güçlü ve zayıf yönler ile tehdit ve fırsatlar SWOT analizine esas teşkil eden güçlü unsurlar olmaktadır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. Araştırma Bulguları

4.1.1. Üreticilerin demografik özellikleri

Anket çalışması uygulanan üretici kitlesinin cinsiyet açısından % 3'ü kadın % 97'si ise erkek üreticilerden oluşmaktadır (Şekil 4.1.).

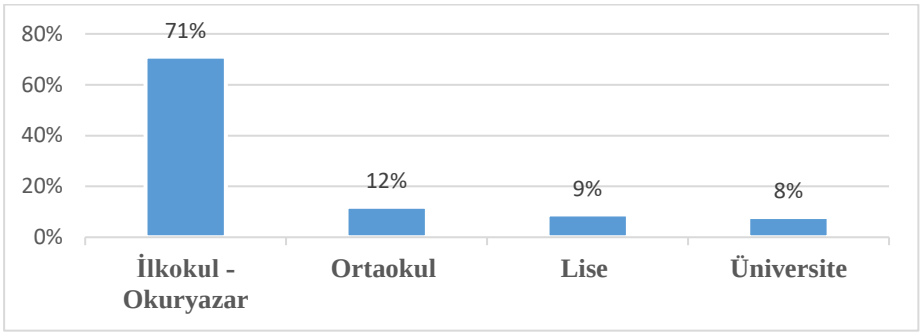

Şekil 4.1. Mardin ili zeytin üreticileri cinsiyet dağılımı

Araştırma bölgesinde anketin yapıldığı üreticilerin ortalama yaşı 52.10 olarak saptanmıştır. Mardin il ve ilçelerinde yapılan incelemeler ışığında en genç yaşın 19 ve en ileri yaşın 84 olduğu, zeytin üreticisine rastlanılmıştır. Araştırmadan ortaya çıkan sonuca göre yaşlı bireylerin sayısının zamanla artacağı yorumu yapılabilir. Buna paralel, bu durumun zeytin yetiştiriciliğinde modern tarım tekniklerinin uygulanmasını güçleştirebileceği söylenebilir. Bu konuda yapılması gereken, konu ile ilgili gereken hassasiyetin gösterilmesi ve genç bireyleri zeytin tarımına özendirmeye yönelik gerekli çalışmaların yapılmasıdır.

Araştırma yapılan zeytin yetiştiricilerinin eğitim durumu, daha büyük alanlarda ve modern bahçelerde üretim yapmasını sağlayacak olması ve ekonomik seviyenin ilerlemesini sağlaması açısından önemli bir faktör olmaktadır. Araştırma bölgesinde yapılan anket çalışmasından zeytin üreticilerinin eğitim durumuna yönelik çıkarılan sonuçlar; üreticilerin %71'inin eğitim seviyesi ilkokul veya okuryazar seviyesinde,

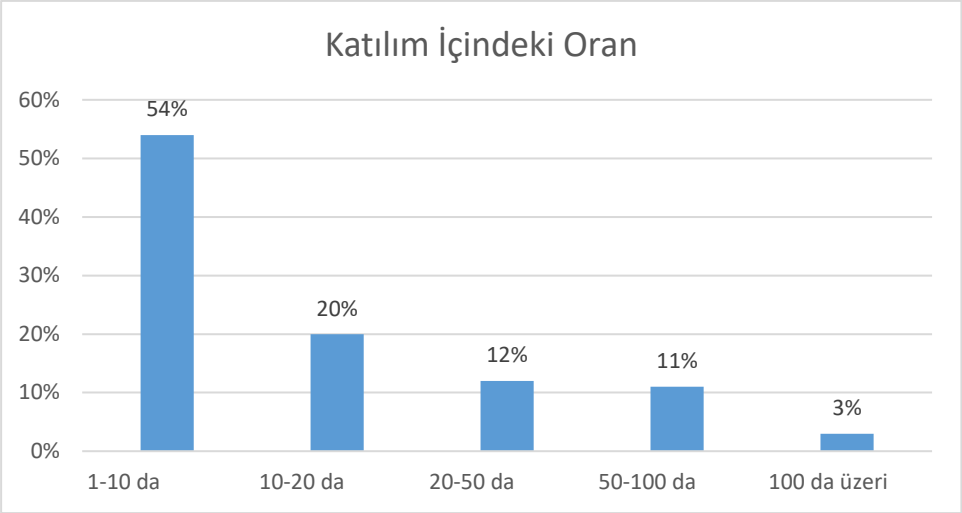
%12'sinin ortaokul, %9'unun lise ve son olarak %8'inin üniversite seviyesinde olduğu sonucuna varılmaktadır (Şekil 4.2.).

Şekil 4.2. Mardin ili zeytin üreticilerinin eğitim seviyeleri

4.1.2. Üretici bahçelerinin yapısal özellikleri

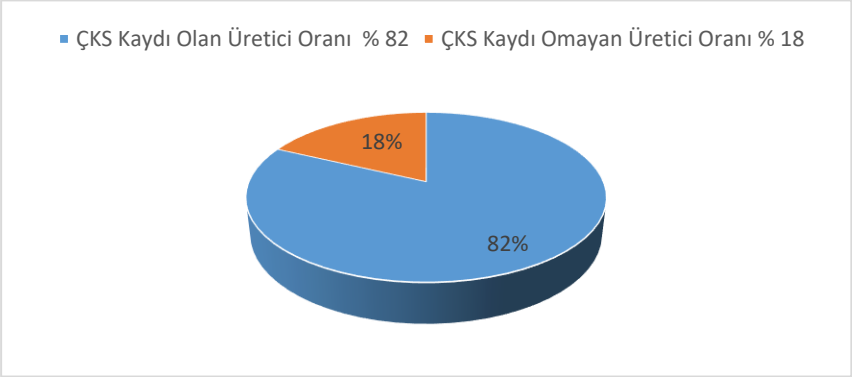
Anket çalışmasına katılan 140 zeytin üreticisinin üretim alanları incelendiğinde, 10 dekar ve altı üretim yapan zeytin üretici sayısı 75 olup ankete katılanlar içindeki payı %54 olarak belirlenmiştir. 10 – 20 dekar (20 dekar dâhil) arasında zeytin yetiştiriciliği yapan üretici sayısı 29 olup ankete katılanlar içindeki payı %20 olarak belirlenmiştir. 20 – 50 dekar (50 dekar dahil) arasında zeytin yetiştiriciliği yapan üretici sayısı 17 olup yapılan anket içindeki payı %12 olarak, 50 – 100 dekar orak (100 dekar dahil) arasında zeytin yetiştiriciliği yapan üretici sayısı 16 olup, ankete katılanlar içindeki payı % 11 olmaktadır. Son olarak 100 dekardan daha fazla zeytin yetiştiriciliği yapan üretici sayısı 3 olup ankete katılım içindeki payı %2 olarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.3.).

Şekil 4.3. Mardin ili zeytin üretici sayıları ve üretim alanları

Üreticilere yöneltilen zeytin dışı tarımsal faaliyetler veya zeytin dışı gelir sağlanan tarım dışı faaliyetlerinin neler olduğu sorusuna karşılık, ankete katılan 140 zeytin üreticisinin tamamının zeytin dışı bir tarımsal faaliyeti veya zeytin dışı tarım dışı bir ekonomik faaliyetinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma bölgesinde ankete katılan 140 üreticinden 25'inin ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi)' ye kaydı olmadığı tespit edilmiş olup, ÇKS belgesi olmayan bu üreticilerin ise 1-10 dekarlık zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı arazilerde faaliyet gösterdiğinin tespiti yapılmıştır. Bu durumda ÇKS belgesi olmayan üretici sayısının ankete katılanlar içindeki oranı %18 olmaktadır (Şekil 4.4.).

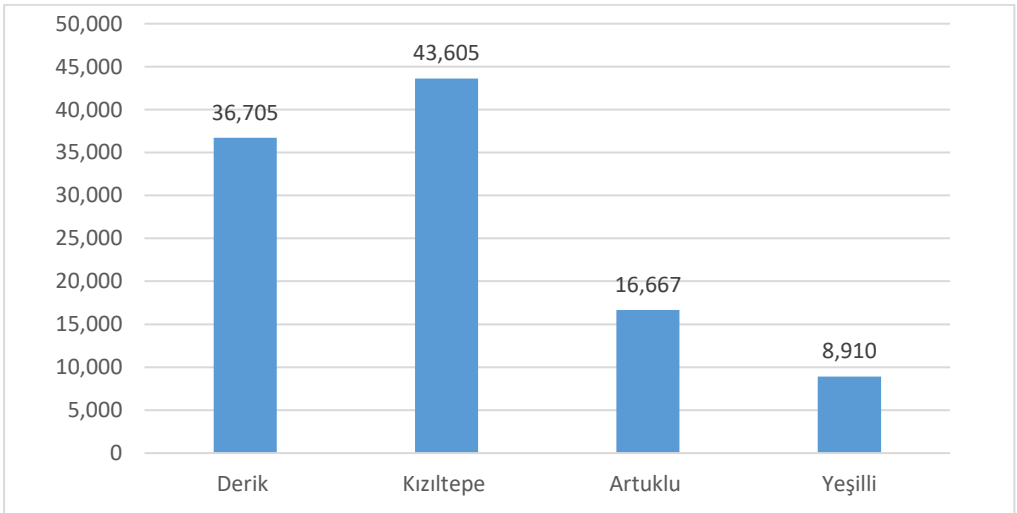
Şekil 4.4. Mardin ili zeytin üreticilerinin ÇKS'ye kayıtlı olma durumu

Zeytin üreticileri ile yapılan ankette katılımcıların % 18'inin ÇKS kaydının olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla zeytin üreticilerinin devlet destekli teşvik ve kredilerden faydalanabilmeleri açısından üretimde bulundukları alanların ÇKS kaydını yapma mecburiyetleri bulunmaktadır. ÇKS, çiftçilere ait her türlü tarımsal faaliyetin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulan merkezi bir veri tabanında toplanmasını sağlar. Bu sistem ödemelerin denetlenmesinde, izlenmesinde ve raporlanıp sorgulanmasıyla güvenilir değerlendirmelerin yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

4.1.3.Üreticilerin zeytin üretim alanı, zeytin ağaç varlığı ve zeytinde üretim şekli

Araştırma bölgesinde yapılan 140 anket çalışmasında üreticilerin zeytin yetiştiriciliğini yaptığı ortalama zeytin alanı 21.42 dekar olarak tespit edilmiştir. Bu durum zeytin üretim alanlarının küçük olduğunu ortaya koymaktadır.

140 üretici ile yapılan anketler ile Mardin ilinin 4 ilçesinde yoğunlaşan zeytin üretim alanlarında şehrin Kızıltepe ilçesine bağlı köylerinde 43 605 adet, Derik ilçesinde 36 705 adet, Artuklu (merkez ilçe) ilçesine bağlı köy ve yerleşim alanlarında 16 667 adet ve Yeşilli ilçesinde 8 910 adet zeytin ağacı varlığı ile toplamda 105 887 adet zeytin ağacı tespit edilmiştir (Şekil 4.5.).

Şekil 4.5. Üreticilerin yetiştiriciliğini yaptığı zeytin ağaç varlığı

Yapılan araştırmada anket yapılan alanlarda zeytin üreticilerinin zeytini üretme şekli itibari ile %10'u yağlık, %90'ı sofralık olarak değerlendirilmektedir. Araştırma bölgesinde zeytin üreticileri zeytinlerinin büyük bir kısmını sofralık olarak satışa sunmakta olup, şehrin piyasasında da ağırlıklı olarak sofralık zeytin talebi olduğunun tespiti yapılmıştır. Zeytin yetiştiricilerinin bahçelerinde zeytin çeşidi itibari ile ağırlıklı olarak Derik Halhalı, Mavi, Belluti, Gemlik ve Nizip Yağlık çeşitlerinin olduğu saptanmıştır. Son dönem modern zeytin bahçelerinde özellikle yağlıkta kullanılabilecek Arbequina cinsi zeytin dikimlerinin yaygınlaştığı gözlemlenmiştir.

Araştırma bölgesinde zeytin üreticilerine zeytin üretimine yönelme nedenlerinin neler olduğu konusunda soru yöneltilmiştir. Şehrin merkez ilçesi olan Artuklu' da 52 zeytin üreticisi ile yapılan anketin 43'ünde önem sırasında ilk sırayı "yörede yapanların olması" şeklinde cevap alınırken geri kalan 9 ankette verilen cevapta önem sırasında "karlı" ve "gelişen bir sektör" olması şeklinde cevaplar alınmıştır. 45 adet anketin yapıldığı şehrin Derik ilçesinde ise zeytin üretimine yönelme nedenlerinden ilk sırayı "Babadan kaldı" ve "Yörede yapanlar var" şeklinde cevaplar alınmıştır. Kızıltepe ilçesinde 30 zeytin üreticisi ile anket gerçekleştirilmiş olup, üreticilerin zeytin üretimine yönelme nedenlerinden "yörede yapanların olması" ve "gelişen bir sektör" olması şeklinde cevaplar alınmıştır. Son olarak Yeşilli ilçesinde ise 13 zeytin üreticisi ile anket gerçekleştirilerek üreticilerin zeytin üretimine yönelme nedenlerinden "yörede yapanların olması" şeklinde verilen cevaplar zeytin yetiştiriciliğinde anlamlı bulunmuştur.

4.1.4. Üreticilerin üretimini yaptıkları zeytin çeşitleri

Yeni kurulacak bir zeytin bahçesindeki iş ve işlemler kendi içerisinde uzmanlık ve bilimsellik barındırır. Öncelikle zeytin bahçesinin tesisinde işin başlangıcında üretimin "sofralık" ya da "yağlık" olarak mı yapılacağının kararı verilmelidir. Üretici, üretim şekline göre yağlık ve/veya sofralık zeytin tercihini yaptıktan sonra yöreye uyum sağlamış zeytin çeşidinin tercihini yapması gerekmektedir.

Araştırma bölgesinde zeytin yetiştiriciliği yapılan bahçelerde gerek yerel çeşit zeytine gerekse yöre dışından getirtilen yabancı çeşit zeytin varlığına rastlanılmıştır. Mardin ilinde zeytin üreticilerinin yetiştiriciliğini yaptıkları yerel zeytin çeşitleri; Halhalı, Mavi, Belloti, Zoncık, Melkabazi, Kalembezi, Hursiki ve Zorahin'dir. Bu yerel zeytin çeşitlerine ek olarak Nizip Yağlık, Eğriburun, Kilis Yağlık, Yağ Çelebi gibi zeytin çeşitleri de bölgenin yerel çeşitlerinden sayılabilir. Üreticilerin bölgenin dışında getirtilen yetiştiriciliğini yaptıkları yabancı zeytin çeşitleri ise; Gemlik, Ayvalık, Domat ve Arbequin olmaktadır (Çizelge 4.1.)

Çizelge 4.1. Mardin ilinde üretimin yapıldığı zeytin çeşitleri

Üreticilerin Yetiştiriciliğini Yaptığı Zeytin Çeşitleri	
Yerel Çeşitler	Yabancı Çeşitler
Halhalı	Gemlik
Mavi	Ayvalık
Belloti	Domat
Zoncık	Arbequin
Melkabazi	
Kalembezi	
Hursiki	
Zorahin	
Kilis Yağlık	
Nizip Yağlık	
Eğriburun	
Yağ Çelebi	

Türkiye'de genel itibariyle bölgenin herhangi bir yöresinde yetiştiriciliği yapılan bir zeytin çeşidi, bir başka yörede farklı bir isimlendirmeye tabi tutulabilmektedir. Aynı zeytin çeşidi farklı bölgelerde değişik adlandırmalar ile zeytinde çeşit karmaşasının yaşanmasına sebebiyet vermektedir (Sakar, 2016).

Halhalı zeytin çeşidinin orijini Mardin'in Derik ilçesi olup şehrin en çok tanınan zeytin çeşididir. Meyvesi yuvarlağa yakın olup orta büyüklüktedir. Zeytin üreticileri tarafından bu çeşit özellikle yeşil olum döneminde hasat edilerek kırma tipinde sofralık

olarak değerlendirilmektedir. Halhalı çeşidinin pazar sorunu bulunmamaktadır. Halhalı zeytin çeşidinin yağ oranının da yüksek olmasından dolayı kimi üreticiler tarafından yağlık olarak kullanılabilmektedir. Halhalı zeytin çeşidinde ortalama olarak her 4 – 5 kg arası zeytinden ortalama 1 kilogram zeytinyağı elde edilmektedir. 2017 yılında Derik "Halhalı" zeytin çeşidi için Coğrafi İşaret girişiminde bulunulmuştur.

Mardin ilinde özellikle son on beş yıl içerisinde kurulan zeytin bahçe tesislerinde Gemlik zeytin çeşidinin yoğun olarak dikiminin yapıldığı gözlenmiştir. Gemlik zeytin çeşidi araştırma bölgesinin yerel zeytin çeşidi olmayıp orijini Bursa'nın Gemlik ilçesidir. Gemlik zeytini ülke genelinde çokça tanınan ve sofralarda yerini alan zeytin çeşitlerinden biridir. Mardin ilinde birçok üretici ürettiği Gemlik zeytin çeşidini dalından hasat ettiği gibi pazara sunmakla birlikte ayrıca son yıllarda şehre yakınlığından dolayı Şanlıurfa ilinde Harran Üniversitesi Kampüsü'nde yer alan Ebrulim zeytin ve zeytinyağı tesislerinde yağ olarak da değerlendirmektedir. Mardin ilinde Gemlik zeytin çeşidi yetiştiriciliğini yapan birçok üretici, bu zeytinden soğuk sıkım yöntemiyle 5 – 6 kilogram toplanan zeytinden ortalama olarak 1 kilogram zeytinyağı elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Son yıllarda Mardin ilinde modern zeytin bahçelerinin kurulumunda Arbequina çeşidi zeytin dikiminin yaygınlaştığı gözlenmektedir. Arbequina, sık dikime uygun bir çeşit olup makinalı hasada elverişli bir özelliğe sahiptir. Zeytin yetiştiriciliğinin üretim maliyetlerinin en büyük payını hasat işçiliği oluşturmaktadır. Bu çeşidin makinalı hasada uygunluğu Arbequina'nın tercih edilen özelliklerden biri olmasını sağlamaktadır. Arbequina kendine verimli olması nedeniyle herhangi bir tozlayıcıya ihtiyaç duymamaktadır.

Araştırmanın yapıldığı Mardin ilinde anketin yapıldığı zeytin üreticilerinin faaliyette bulunduğu toplam zeytinlik alanı 112 hektar, meyve veren yetişkin zeytin ağacı 42 300 adet, meyve vermeyen yaştaki ağaç sayısı 7 300 adet olarak tespit edilmiştir. Ağaç başı ortalama verim 8 kg olup, üretimin ortalama verimi 338 tona karşılık gelmektedir.

4.1.5. Toprak işlemeye ilişkin bulgular

Zeytin bahçelerinde toprak işleme yoluyla en önemli bakım işlerinden bir tanesi de yabancı otlar ile mücadeledir. Birçok araştırmada, istenmediği yerde yetişen bitkiye yabancı ot denilmektedir. Peki, yabancı ot neden istenmez? Yabancı otun zararları şunlardır (Uludağ ve ark. 2003);

- Yetiştiriciliği yapılan üründe verim artışını engellemektedir,
- Üründe kalite kaybına sebebiyet vermektedir,
- Üründe yapılacak hasat ve diğer bakım işlerini güçleştirmektedir,
- Zararlı canlılara konukçuluk edecek bir ortam hazırlamaktadır (Uludağ ve ark. 2003).

Yabancı otlar ile ilgili sıralanan bu zararları etkilerin yanında kimi faydaları ise şunlardır;

- Sanayide hammadde olarak kullanılabilme özelliğine sahiptir,
- Arazide erozyonu engelleme özelliğini barındırmaktadır,
- Faydalı canlılara konukçuluk edecek bir ortama ev sahipliği yapabilme durumu vardır (Uludağ ve ark., 2003).

Zeytine zararı konusunda yabancı otlar ile ilgili çok fazla bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konu araştırmacılar açısından bir araştırma konusu olabilir.

Zeytin yetiştiriciliğinde birçok araştırmacı tarafından yabancı otların varlığı bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak zeytin ağacında hastalıkların artışı veya azalışını etkileyen bir unsur olarak görülebilmektedir. Araştırmanın yapıldığı il ve ilçelerde zeytin üreticileri yabancı otlar ile genel olarak yaptıkları toprak işleme sayesinde mücadele etmektedirler. Ancak yapılan toprak işleme sayısı yetiştirilen bölgede yoğun olarak yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Zeytin tarımında çok fazla toprak işlemeye ihtiyaç olmamakla birlikte, derin sürüm sebebi ile özellikle kök bölgesinde zararlar söz konusu olmaktadır. Öncelikle

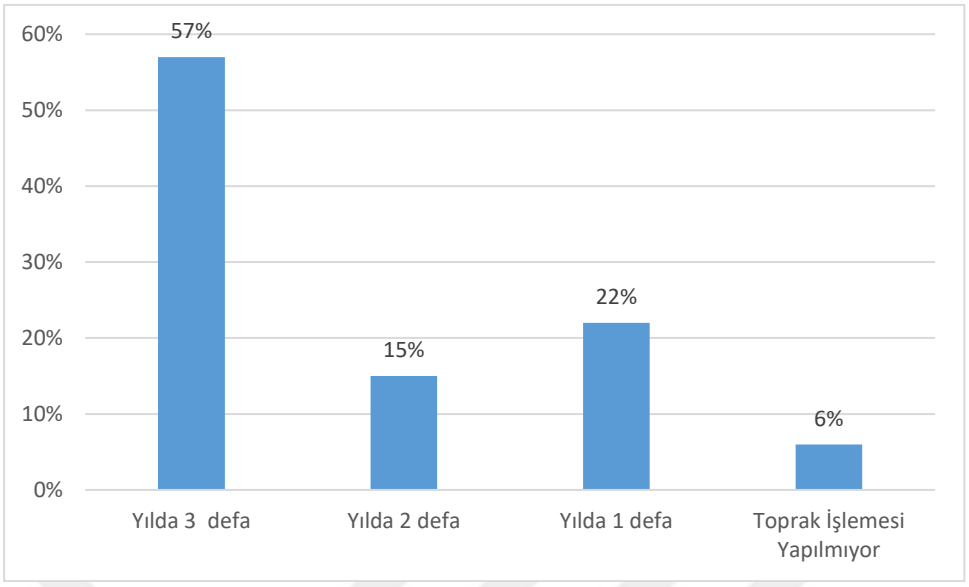
ağacın kök bölgesinde gelişim olmakta arkasından ağacın üst kısımlarına doğru gelişim devam etmektedir. Derin sürüm kök hastalıklarının çoğalmasına sebebiyet vermekte ve sürümden dolayı köklerin zedelenmesi ile birlikte ağacın üst bölgelerinde verim almak zorlaşabilmektedir (Kıvrak, 2015).

Kimi araştırmacılar zeytin tarımında toprak işleme sayısının mümkün olduğunca az olması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Oysaki bölgemizde geçmişten gelen alışkanlıklardan olsa gerek toprak işleme sayısında mümkün olduğunca arttırma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca araştırmacıların çoğunluğu özellikle damla sulama yapılan arazilerde ağaçların kök gelişiminin toprağın yüzeyinde yoğunlaştığını ve toprağın en verimli kısmı olan üst tabakadan bu köklerin besin maddelerince istifade ettiklerini belirtmektedirler. Ancak incelenen bölgelerde zeytin üreticileri yaptıkları çok sayıdaki sürümler neticesinde bitkinin gelişen yüzeye yakın köklerine zarar vermekte ve besince zengin toprağın üst tabakasından yararlanmasına engel teşkil etmektedirler.

Toprağı işlemeden yabancı otlar ile yapılacak mücadelenin toprak işleyerek yapılacak mücadele karşısındaki faydaları şunlardır (Benavides ve Civantos, 1982);

- Ürünün veriminde artış kaydedilmektedir,
- Geleneksel mücadele yöntemi maliyeti arttıran bir unsurdur. Bu anlamda maliyette düşüş sağlar,
- Enerjide tasarruflu hareket etmeyi ortaya koyar,
- Demirbaş alımlarına yönelik yapılacak yatırımlarda düşüş sağlar,
- Geleneksel mücadele yöntemi zeytin hasadını zorlaştıran etmenlerden biridir. Bu anlamda toprağı işlemeksizin toprağa düşen zeytinleri toplamak daha kolay ve daha az maliyetli olabilmektedir (Benavides ve Civantos, 1982).

Araştırma bölgesinde anket yapılan 140 zeytin üreticisinden 80'i yılda üç defa toprak işlemesi yaptıkları, 21 üreticinin yılda iki defa toprak işlemesi yaptıkları, 30 üreticinin yılda bir defa toprak işlemesi yaptıkları ve 9 üreticinin ise hiç toprak işlemesi yapmadıkları belirlenmiştir (Şekil 4.6).

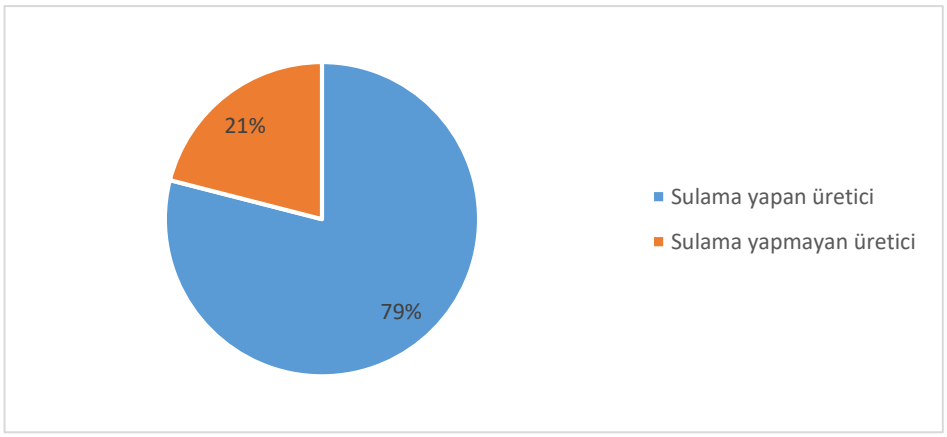
Şekil 4.6. Zeytin üreticilerinin toprak işleme sıklığı

Mardin zeytin üreticilerinin toprak işlemede kullandığı tarım alet ve makinalarının başında kültivatör gelmektedir.

4.1.6. Sulama

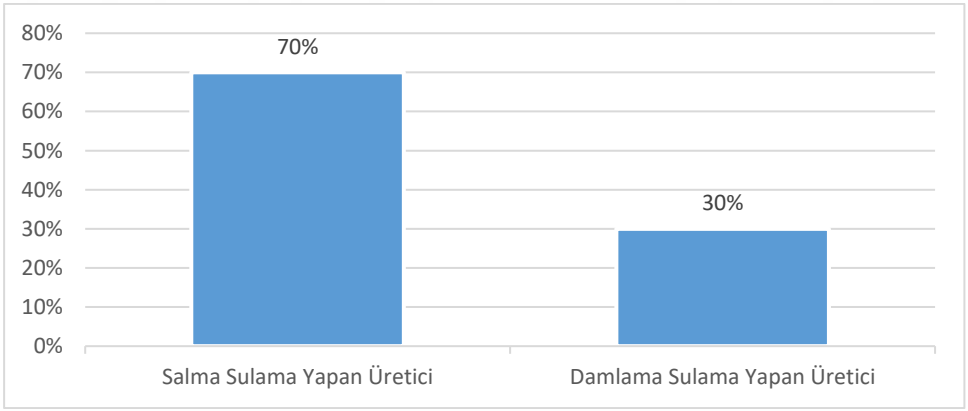
Mardin il ve ilçelerinde zeytin yetiştiricileri ile yapılan anket neticesinde son yıllarda özellikle yeni kurulan zeytin bahçe tesislerinde damla sulama sisteminin varlığı söz konusudur. Zeytin yetiştiricilerin çoğunluğu ya salma sulama ile ya da damlama sulama ile zeytin yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Ancak üreticilerin büyük kısmı gerek zeytin tesis alanlarının küçük ve parçalı olmasından gerekse sulama kaynaklarındaki yetersizlikler veya sulama sonucu ortaya çıkacak enerji maliyetinden olsa gerek sulamada bulunmamaktadırlar.

Araştırma bölgesinde 140 zeytin üreticisi ile yapılan anket çalışmasında zeytin yetiştiricilerinin %21'inin bahçesinde sulama yapmadığı, %79'unun ise sulama yaptığı ortaya çıkarılmıştır Şekil (4.7.).

Şekil 4.7. Zeytin üreticilerinin sulama yapma durumları

Son dönem kurulan modern zeytin bahçe tesislerinde damlama sulama sistemi ile sulamanın yapıldığı gözlenmiştir. Araştırma sonucunda ankete katılanlara yöneltilen hangi tip sulama sistemini kullanıyorsunuz sorusuna sulama yapan üreticilerin %70'i salma sulama yaptıkları, %30'unun ise damlama sulama sistemini kullandıkları tespit edilmiştir (Şekil 4.8.).

Şekil 4.8. Zeytin üreticilerinin uyguladıkları sulama sistemi

Birçok araştırmacı tarafından damla sulama sisteminin üstünlüklerini ortaya koyacak araştırma bulgularına erişmek mümkündür. Üreticilerimizin bilinçli tarımın gereği olarak damla sulama sistemine ağırlık vermesi önem taşıyan bir unsurdur. Çünkü damlama sulama ile bir anlamda iktisat biliminin de gereği, kısıtlı imkânlar (su) ile maksimum fayda (daha geniş arazilerin sulanması) edinilebilecektir.

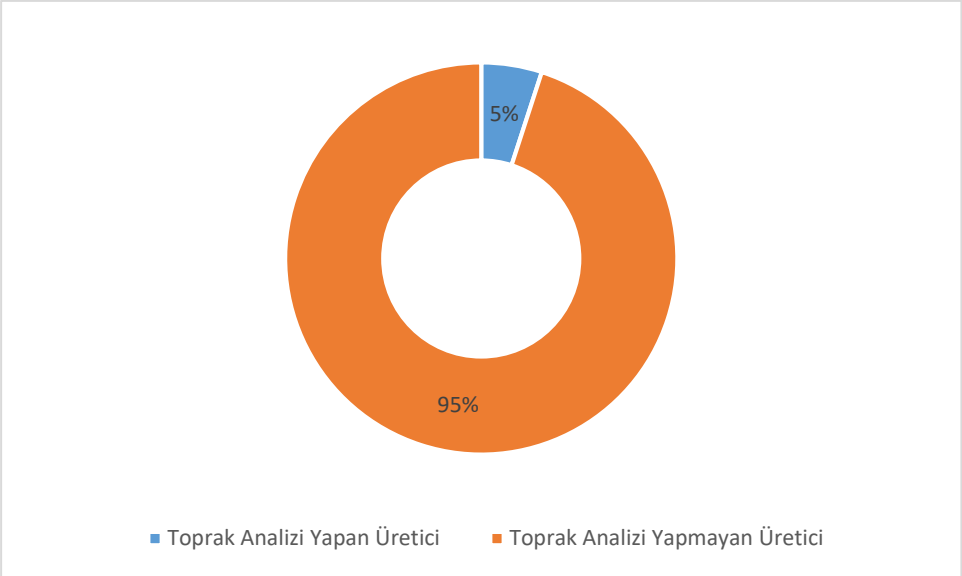
4.1.7. Gübrelemeye ilişkin bulgular

Gübrelemeye ilişkin çok sayıda yapılan araştırmalar incelendiğinde gübrelemenin doğru yöntemle ve doğru zamanda uygulanacak olması, ürün veriminde minimum %50 artış sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Doğru ve dengeli bir gübre kullanımı bilinçli bir tarımsal faaliyet yapıldığının bir göstergesi olmaktadır.

Damla sulama ile gübreleme yapan zeytin üreticilerinin gübrelemede dikkat edeceği hususlar şunlardır;

- Sulama suyu analizinin mutlaka yapılması gerekmektedir.
- Çeşitli ve farklı etki doğuracak elementlere sahip gübrelerin farklı zaman aralığında verilmesine dikkat edilmelidir
- Gübreleme programı yetiştirilecek ürünün üretim dönemi esas alınarak yapılmalıdır.
- Gübrelemede dikkat edilecek bir diğer husus, zeytin ağacının çeşidi, zeytinde bodur özellik ve zeytin ağacının yaşı gibi unsurlar gözetilerek program uygulanmalıdır.
- Damla sulamada suda eriyebilen gübreler kullanılmalıdır.
- Damlama sulama ile gübreleme yapılacak ise hemen gübreleme yapılmamalıdır. Bir süre sulama yapıldıktan sonra uygulamaya geçilmelidir.
- Damla sulama ile gübre uygulanmasında hemen hemen her sulama ile birlikte gübrenin de verilmesi gerekmektedir.
- Sulama ile birlikte dengeli bir gübre uygulamasına özellikle özen gösterilmelidir.

Araştırma bölgesinde zeytin üreticilerine yöneltilen gübreleme amacıyla toprak analizi yaptırıyor musunuz sorusuna, ankete katılanların %5'i toprak analizi yaptırdıkları geri kalan %95'lik üretici kesiminin daha önce toprak analizi yaptırmadıkları şeklinde cevap alınmıştır (Şekil 4.9.).

Şekil 4.9. Zeytin üreticilerinin toprak analizi yapma durumları

Araştırma sonucunda toprak analizi yaptıran zeytin üreticilerinin %75'inin damlama sistemine uygun suda eriyen gübreler kullandıkları tespit edilmiştir. Gübreleme yapan zeytin üreticilerine gübrelemede dikkat edecekleri hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- Dönem içinde yapılacak sulama adedi öncelikle belirlenmelidir. Uygulanacak gübre miktarı sulama adedine bölünerek tespit edilmelidir.
- Zeytinin kılcal kökleri fazla derine gitmemektedir dolayısıyla toprak işlemede ve taban gübresi uygulamasında gübre toprağa karıştırılırken köklerin zarar görmemesine dikkat edilmelidir.
- Çok yaşlı ağaçlarda gençleştirme budaması yapılmış ise sürgün oluşumunu arttırmak için budamadan sonra mutlaka 1 – 2 defa yapraktan gübre yapılmalıdır.
- En doğru gübreleme uygulaması toprak analizi esas alınarak yapılan uygulamadır.

Mardin ilinde zeytin üreticilerine yöneltilen, bitki beslemede neler kullanıyorsunuz sorusuna üreticilerin % 75'inin sadece hayvan gübresi kullandıkları, üreticilerin % 7'sinin damlama gübresi, yaprak gübresi ve hayvan gübresinden üçünü

de kullandıkları, üreticilerin 18'inin herhangi bir gübre kullanmadıkları tespit edilmiştir.

4.1.8. Budamaya ilişkin bulgular

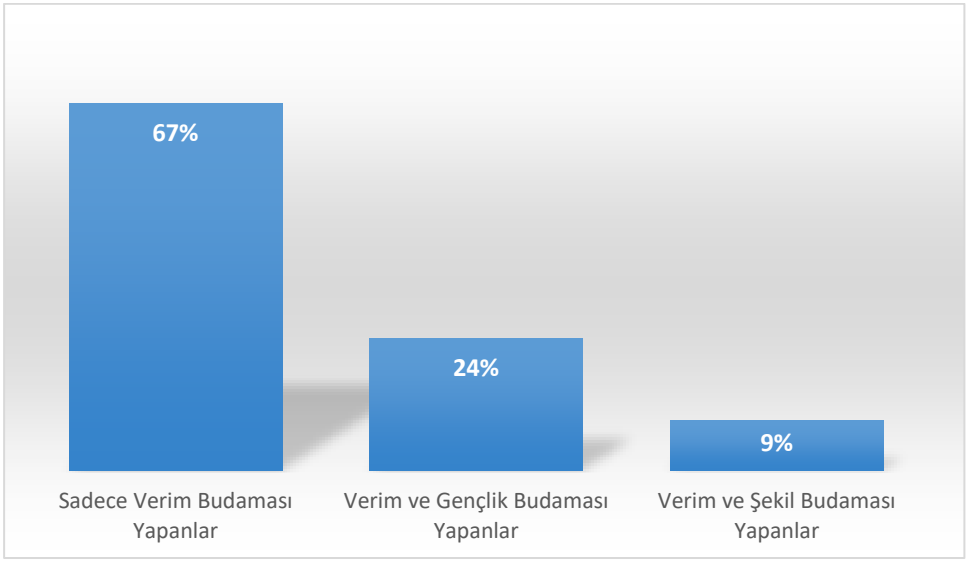
Mardin il ve ilçeleri son yıllarda yeni tesis edilen zeytin bahçelerinin yanında, ayrıca yüzyıllar öncesinde dikimi yapılarak günümüze kadar gelmiş çok sayıda tarihi ve sosyokültürel bir değere sahip zeytin ağacı varlığına sahiptir. Özellikle araştırma bölgesi olan şehrin Derik ilçesinde çok sayıda tarihi değere sahip zeytinlik alanları mevcuttur. Bu tür öneme sahip değerli zeytin ağaçlarının budanması da bir o kadar önem taşımaktadır. Söz konusu olan bu tarihi ağaçlardaki yanlış budamanın önüne geçebilmek adına bu konuda donanımlı ve deneyimli kişilerin varlığı büyük önem taşımaktadır.

Her yıl düzenli ürün alınan zeytinliklerde düzenli budama ve sulamanın yapıldığı görülmektedir. Zeytin meyvesinde buruşmanın ve yoğun dökümlerin yaşandığı zeytinliklerde ise yetersiz sulamanın ve bakımsızlığın varlığı göze çarpmaktadır. Günümüzde yeni tesis edilen zeytinliklerde kurağa daha dayanıklı çeşitlerin tercih edildiği görülmektedir.

Genel olarak bir zeytin ağacının yaşam evresinde yapılan nitelendirme şöyledir; Zeytinin yaşı 0 ile 4 yaş aralığında ise zeytin için fidan tabiri kullanılmaktadır. Zeytin ağacının 5 ile 10 arasındaki bir yaşta olması ağacın gençlik evresinde olduğunu göstermektedir. Zeytin ağacının 10 ile 50 arasındaki bir yaş aralığında olması durumunda verimli bir çağda olduğunu göstermektedir. Zeytin ağacının 50 yaşını aşması durumunda ise yaşlılık evresinde olduğunu göstermektedir. Zeytin ağacının geçirdiği bu yaşam evrelerinde ise zeytin için uygulanacak budama şeklinin de farklılık göstermesi gerekmektedir. Fidanın 0 – 4 yaş aralığında şekil budaması yapılması gerekmektedir. Zeytinin verime yatması ile birlikte erken verim döneminde şekil budaması ile birlikte verim budamasının da yapılması gerekmektedir. İlerleyen yaşlarda ise gençleştirme budamasının yapılması büyük önem taşımaktadır (Tozlu, 2007). Terbiye sistemi budamanın amacına uygun yapılmalıdır.

Budama hatalarının başında vakti zamanında yapılmayan budama oluşturmaktadır. Budama vakti zamanında yapılmadığı durumda ise ağaç hem güçsüz kalmakta hem de daha sonrasında meyvede veya çiçeklenmede ağaçta belli eksiklikler ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Zeytinde halkalı leke hastalığının kültürel önlemlerinden bir tanesi de budama yapmaktır. Dal kanserin de budama ile birkaç sene uğraştıktan sonra hem halkalı leke hem de dal kanseri ile de baş etmek mümkün olabilirken budamada hata yapılması bunların varlığını sürdürmesine neden olmaktadır. Mutlak surette her üretim döneminde, zeytin ağacındaki hastalıklı ve istenmeyen dalların özenli bir şekilde budanması gerekmektedir. 'Dalı gölgede yaprağı güneşte bırak' metodu ile budamak dikkat edilecek en önemli hususlardan birini ortaya koymaktadır (Kıvrak, 2015).

Araştırma bölgesinde zeytin üreticilerine sorulan budama şekliniz nedir diye yöneltilen soruya, üreticilerin % 67'si zeytinde sadece verim budaması yaptıklarını, üreticilerin % 24'ü hem verim hem de gençlik budaması yaptıklarını, üreticilerin % 9 'u ise hem verim hem de şekil budaması yaptıklarını belirtmişlerdir (Şekil 4.10.).

Şekil 4.10. Zeytin üreticilerinin budama şekilleri

Budama konusu zeytin yetiştiriciliğinin en önemli işlemlerinden biridir. Zeytinde dikimden sonra şekil budaması ile başlayan süreç, imkânlar ölçüsünde her

yıl aralama şeklinde yapılabilmektedir. Budama ile hastalıklı, kuru ve bitkiye zarar vereceği düşünülen dalların çıkarılması hedeflenmektedir. Böylece genç dalların yeni üretim yılına daha güçlü girmesi sağlanmış olacaktır.

4.1.9. Zeytinde hastalık, zararlı ve mücadele yoluna ilişkin bulgular

Tüm kültür bitkilerinde olduğu gibi zeytin kültüründe de tür ve sayısal yönden ürünü verimini olumsuz yönde etkilemekte olan çeşitli zeytin zararlısı olabilmektedir. Öyle ki zeytin zararlıları dönem dönem geniş bir coğrafyayı etkileyen, zeytin üretim ve kalitesinde olumsuz sonuçlar doğuran en büyük tarımsal sorunlardan biridir. Bu sorunu giderebilmek amacıyla, zararlılarla mücadele de kaçınılmaz bir gerçektir. Yapılan araştırmalarda zeytin kültüründe birinci derecede önemli olarak değerlendirilen zeytin zararlılarının bilinmesi yetiştiricilik açısından büyük önem taşımaktadır (Kovancı ve Kumral, 2004).

Zeytinde zeytin sineğinin larvası meyvelerde beslenerek zarar yapmakta olup zeytinin meyvesinde çürümeye neden olmaktadır. Bu zararlı çürüyen zeytin meyvesinin dökülmesine yol açar. Dolayısıyla zeytinde gerek miktar gerekse ciddi oranda kalite kayıplarına yol açmaktadır. Ayrıca vuruk zeytinler, sağlıklı zeytinlerle birlikte preslendiğinde yağ kalitesi düşmektedir (Anonim, 2003).

Zararlının zeytin tanesine yumurtasını bırakması sırasında oluşan ve çekirdeğe kadar uzanan delik zeytinin ticari değerini yok eder ve özellikle yeşil zeytinin sofralık olarak değerlendirilemez hale gelmesine neden olmaktadır. Zeytin sineği zararına uğramış danede çekirdek zarar görmez. Normal mücadelenin yapılmadığı yıllarda sofralık ve yağlık zeytinlerde %15-30, salgın yıllarında ise %70'e varan ürün kaybına sebep olduğu tahmin edilmektedir. Eğer kontrol edilmez ise bulaşıklığın %100 oranına çıkabileceği bildirilmektedir (Kahyaoğlu, 2007).

Zeytin güvesine yurdumuzun zeytin bölgelerinin her yerinde rastlandığı ve zeytin mahsulünün yarı yarıya kaybına sebep olacak kadar zararlı olduğu belirtilmektedir. Zeytin güvesinin Batı Anadolu zeytinliklerinde mücadele

yapılmadığı yıllarda %50, %75 ve hatta bazı yıllarda %100'e kadar çıkan önemli zararlar yaptığı belirtmektedir (Sevilgen, 2008).

Zeytin Karakoşnili zararlısı gerek larva gerekse ergin dişi dönemlerinde bitkinin gövde, dal, meyve, yaprak ve hatta köklerinden özsuyunu emerek beslenmesi ve salgıladıkları tatlı maddeler üzerinde saprofit mantarların gelişmesi sonucu yapraklar üzerinde "karaballık" olarak nitelendirilen fumajin tabakasının meydana gelmesi ile zararlı olmaktadır. Bu oluşum tüm yaprak, meyve ve diğer aksamları kaplayarak bitkinin yeterince fotosentez yapmasını engellemektedir (Şişman, 2008). Bitki özsuyunu emerek beslendikleri için bitkinin gelişmesinin gerilemesine, yaprakların küçülmesine, ürünün kalite ve kantitesinin düşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca beslenmeleri sırasında bitkiye salgıladıkları toksik madde bitkide çeşitli deformasyonlar meydana getirmektedir. Bu şekilde saldırıya uğrayan bitkilerde besin kaybı ve ürün miktarında azalmalar olmaktadır. Zararlı yoğunluğuna bağlı olarak meyve bağlanması azalmakta, döküm artmakta, dal ve çok yoğun durumlarda ağaç kurumaları dahi meydana gelmektedir. Bu gibi durumlarda ürün kaybı %60-70 kadardır.

Zeytin pamuklubiti ülkemizde zeytin yetiştirilen bütün bölgelerde yaygın olduğu gibi zeytin yetiştirilen bütün Akdeniz ülkelerinde de yaygındır. Zeytin pamuklubiti genellikle baharın çok az yağışlı geçtiği, kuru ve budama yapılmış zeytinliklerde nadiren görülebilmektedir. Zeytinin 1. derece zararlılarından olarak kabul edilen zeytin pamuklubitinin konukçusu ise yalnızca zeytin ağacıdır (Sevilgen, 2008).

Zeytin pamuklubiti, özellikle zeytinin çiçeklenme döneminde zarara neden olmaktadır. Zararlının nimfleri sürgün, tomurcuk, çiçek sapı ve taze yapraklarda bitki özsuyunu emerek direkt zarara sebep olurlar. Bu zarar sonucunda da çiçekler dökülür, sürgünler kurur, yapraklar vaktinden önce dökülür, ağaçlar zayıflar ve çalılaşır. Zararlının endirekt zararı ise salgıladığı ballığın fumajine sebep olarak kirletmesidir. Zararlının yoğunluğu arttıkça, zarar oranı da artmaktadır (Anonim, 2003).

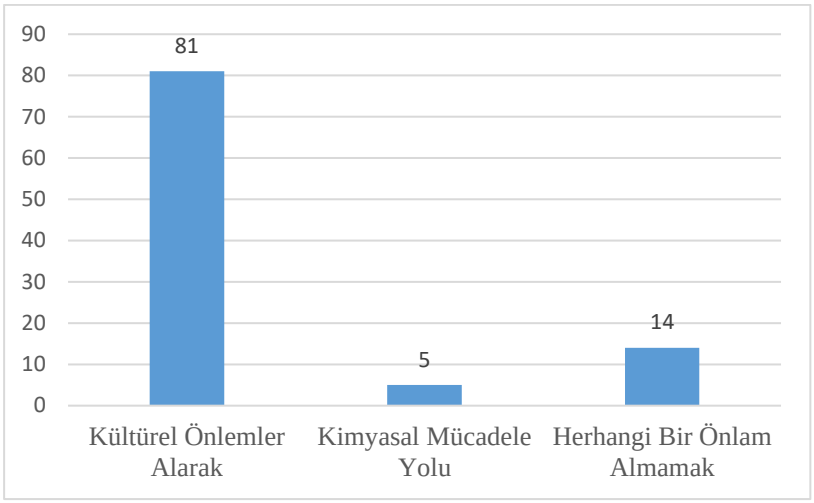
Zeytin kabuklu biti genelde tozlu organizmaların (parazitoit) bulunmadığı, öncelikle salamuralık zeytinliklerde ekonomik önemde hasara neden olmaktadır.

Zeytinde kabuklu bit bitkinin özsuyunu emer ve böylece ağaçların zayıflayarak verimlerinin azalmasına ve hatta kurumalarına neden olur. Saldırılar şiddetli olduğunda yapraklar, meyve ve genç dallar kabuklu biti tabakaları ile kaplanmış gibi görülür. Bu zeytin zararlısı zeytinde klorofilin bozulmasına neden olmakta ve meyvenin büyümesi durdurmaktadır. Zararlının zeytinliklerde ortaya koyduğu bu olumsuzluklardan zeytin yetiştiricilerinin ekonomik getirilerinde önemli ölçüde düşüşler yaşanabilmektedir (Sevilgen, 2008).

Zeytin yetiştiriciliğinde zararlılar ile mücadelede kullanılan kimyasallar ve yoğun gübre uygulamaları hasat döneminde üründe yapılacak analiz sonucunda kalıntı çıkma riskine neden olabilmektedir. İyi tarım uygulamalarında tüm şartlar yerine getirilse dahi üründe kalıntı çıkması durumunda zeytin yetiştiricisi bu tarımsal üretim modelini uygulama şansını yitirmiş olmaktadır. Bu nedenle zeytin zararlıları ile yapılacak mücadele de, ürünün beslenmesi için yapılacak gübre uygulamalarının da belirli bir plan ve program doğrultusunda yapılması gerekmektedir. Araştırma yöresi Mardin il ve ilçelerinde zeytin üreticilerinin fazla kimyasal kullanmaması ve yoğun girdi kullanımındaki yoksunluk bölgenin iyi tarım uygulamalarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

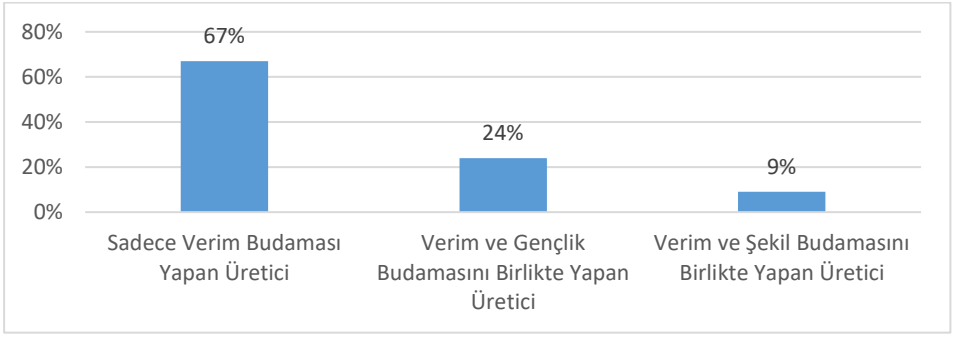
Zeytin zararlılarıyla yapılacak mücadelenin başarısı ve etkinliği zeytin meyvelerinin kalitesini ve pazar değerini de o oranda arttıracaktır.

Araştırma bölgesinde ankete katılan zeytin üreticilerine yönelik, zeytinde zararlı kontrolünü nasıl sağlıyorsunuz şeklindeki soruya, üreticilerin % 81'i kültürel önlemler ile, üreticilerin % 5'i kimyasal mücadele yoluyla, üreticilerin % 14'ünin ise herhangi bir önlem almadıkları şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir (Şekil 4.11.).

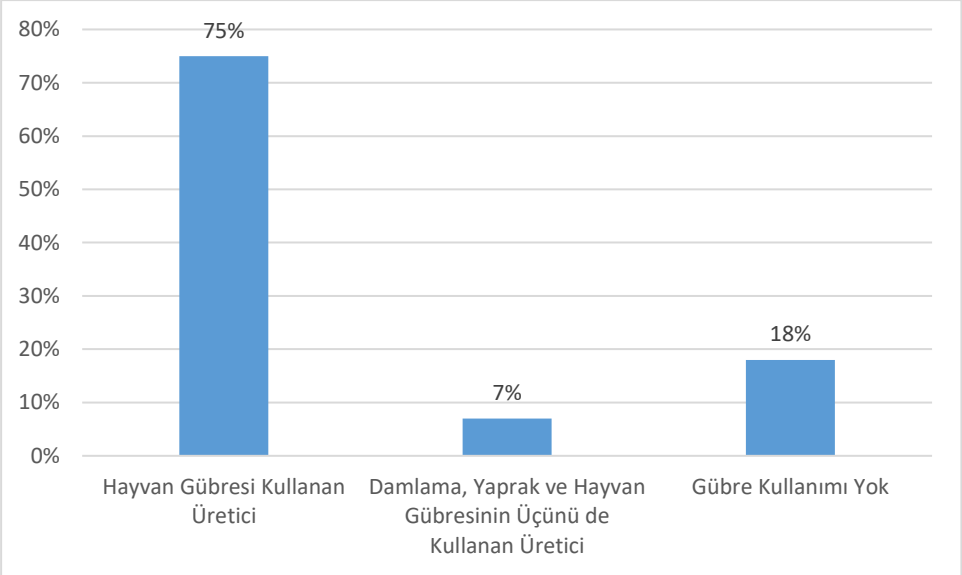
Şekil 4.11. Zeytin üreticilerinin zeytinde zararlı kontrolünü sağlama şekilleri

Araştırma bölgesinde Mardin ilinin Artuklu ilçesine bağlı Dara köyünde zeytin yetiştiriciliği yapılan alan ile ilgili yapılan gözlem neticesinde zeytin ağaçlarında zeytin dal kanserine rastlanılmaktadır. Bu hastalık ağaçları öldürmez ancak dal ve sürgünlerin tahrip olmasına neden olduğundan zeytinde verimliliği düşürmekle beraber zeytin meyvelerinin tadında bozukluğa da yol açmaktadır. Özellikle yapılacak dikkatli ve hassas bir budama bu hastalığa karşı önemli yollardan biridir. Budama konusunda zeytin üreticileri ile yapılan görüşme neticesinde, üreticilerin % 67' sinin sadece verim budamasını yaptığı, üreticilerin % 24' ünün verim ve gençlik budamasını birlikte yaptığı ve üreticilerin % 9' unun ise verim ve şekil budamasını birlikte yaptığı tespit edilmiştir (Şekil 4.12.).

Şekil 4.12. Zeytin üreticilerinin budama şekilleri

Araştırma bölgesinde zeytin yetiştiriciliği yapan üreticilerin % 82'si gübreleme yapmakta olup bu uygulamanın % 75'ini hayvan gübresi oluşturmaktadır. Damlama ile yapılan gübrelemenin genel gübreleme içindeki payı oldukça düşüktür (Şekil 4.13.).

Şekil 4.13. Zeytin üreticilerinin gübre kullanım durumları

4.1.10. Hasada ilişkin bulgular

Hasat tarihi, yaygın olarak yıldan yıla bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Zeytin meyvesinde olgunlaşma aylarca süren yavaş ve uzun bir süreç- tir. Olgunlaşma evresi alacalı rengin görünmesinden kabuk ve etin iç kısmının renklenmesine kadar süren dönemleri kapsamaktadır. Olgunlaşma bir ağacın bütün meyvelerinde aynı anda olmaz kademeli olarak olgunlaşma gerçekleşmektedir (Özdoğan ve Tunalıoğlu, 2017).

Zeytin hasadında elle hasat ya da mekanik el aletlerinden faydalanılmalıdır (Gemicioğlu, 2016). Araştırma yöresi olan Mardin il ve ilçelerinde zeytin hasadı genel olarak elle yapılmaktadır. Birkaç üretici dışında zeytin hasadında zeytin hasat makinasından faydalanılmadığı gözlemlenmiştir. Mardin'de toplanan zeytinin büyük çoğunluğu sofralık olarak kullanıldığından, yapılan elle hasat toplanan zeytinin

kalitesini düşürmemektedir. Aynı şekilde yapılan elle hasat sonucunda da yağa gönderilen zeytinlerden elde edilen yağın daha kaliteli olabileceği birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır. Zeytin hasadı bölgede emek yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Zeytin yetiştiriciliğindeki en büyük maliyet kalemi olarak da hasat maliyeti gösterilmektedir. Hasat maliyetinin önüne geçmek için zeytin hasat makinalarına zeytin üreticilerinin yönelmesi gerekmektedir.

Hasadın şekli kalitede önemli etkendir. Sırıkla, makine ve elle hasat yapılabilmektedir. En uygunu elle hasat olmasına karşın yavaşlık açısından tercih edilmemektedir. Zeytin hasat edildikten hemen sonra işleneceği fabrikalara gelmelidir. Zeytinlerin çuvalda değil kasalarla taşınması bekleme yapılmadan işlenmesi gerekmekte olup, aksi halde zeytin ve zeytinyağının düşmanı ısı, ışık, oksijenle temas hali kaliteyi etkileyecektir (Özdoğan ve Tunalıoğlu, 2017). Araştırma alanında zeytin hasat tarihinde yapılan gözlemler neticesinde birçok üreticinin sofralık veya yağa göndereceği zeytinleri kasalara değil de çuvallara koyduğu görülmektedir. Ayrıca üreticiler hasat edilen zeytinin bahçede günlerce bekletmektedirler. Zeytin hasadında bekleme süresinde dikkat edileceği yönündeki bilgiden üreticiler çok uzaktır. Mardin il ve ilçelerinde zeytin yetiştiricilerine zeytinde hasat şekli, hasat zamanı, hasat edilen ürünün bekleme süresi ve hasadın taşınma şekli konusunda bilgilendirmenin yapılması gerekmektedir.

Şekil 4.14. Araştırma bölgesinde hasat sonrası toplanan zeytinin taşınma şekli

Zeytinyağı işlenmesinde kontinü (3 fazlı üretim, 2 fazlı üretim) sistemi ve geleneksel sistem mevcuttur (Özdoğan ve Tunalıoğlu, 2017). Mardin iline en yakın zeytinyağı işleme tesisi Harran Üniversitesi'nin kampüsü içerisinde yer alan Ebrulim Zeytinyağı İşleme tesisinde üç fazlı üretim sistemi kullanılmakta olup Mardin'den toplanan zeytinler bu tesiste sıkılmaktadır. 2018 yılı zeytin üretim sezonunda Mardin ilinin Derik ilçesinde de bir zeytinyağı işleme tesisi faaliyete geçecek olup şehirde zeytin yetiştiriciliği yapan üreticiler açısından önemli faydalar sağlayacaktır.

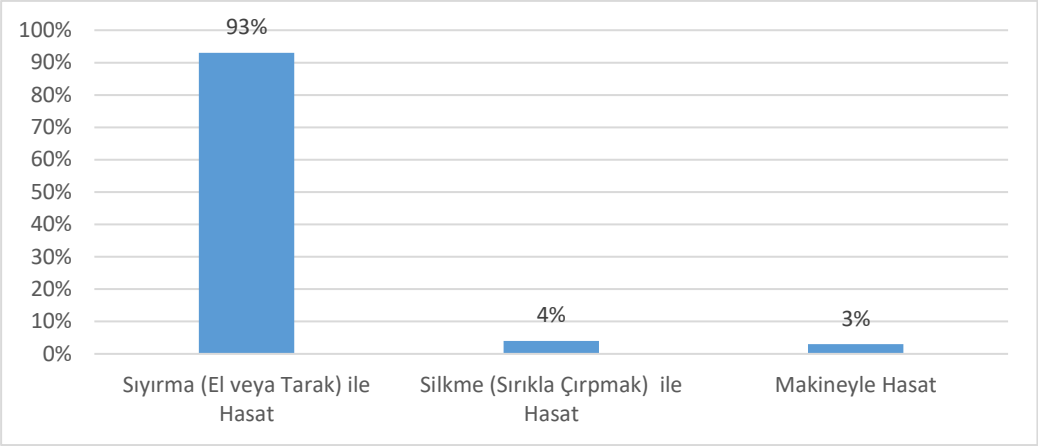
Malaksörlerdeki hamur sıcaklığının da yine maksimum, 28 °C olması gerekmektedir. Hamur sıcaklığını ne kadar artırırsak yağın kalitesi yine o kadar azalmaktadır. Dekantör ve malaksörlerdeki kullanılan su sıcaklığı da 35 °C üzerinde olmamalıdır. Fazla su, sistemde kullanıldığı zaman antioksidan etki gösteren fenolik bileşiklerde azalma tespit edilmiştir. Yine en son işlem olan seperatörün kullanılması sırasında da seperatör suyu sıcaklığının yüksek olmaması gerekmektedir. Sistemde temizliğin düzenli yapılması da ekstraksiyon yöntemlerinde kaliteli yağ elde edilmesinde önemli bir aşamadır, gerekliliktir (Köseoğlu, 2015).

Duyusal özelliklerde, pozitif özelliklerin en önemlilerinden birisi meyvemsiliktir. Meyvemsilik, zeytin çeşidine göre farklılık gösterebilir. Yeşil

zeytinden elde edildiğinde yeşil bir zeytin aroması hissederken, siyah bir zeytinden sıkılan bir yağda daha olgun bir aroma hissedersiniz. Az önce de belirttiğim gibi meyvemsilik de zeytin meyvesinin yanı sıra farklı meyveler de hissedebilirsiniz; elma, portakal ya da çiçek kokuları hissedebilirsiniz. Sebze hissedebilirsiniz, enginar hissedebilirsiniz, domates hissedebilirsiniz. Bunlar ne kadar çok ise o zeytinyağı o kadar aromatik ve duyusal açıdan değerli anlama gelir. Acılık yeşil zeytinden elde edilmiş yağlarda daha yüksek hissettiğimiz bir duyudur ve acılığı dilde hissederiz. Genelde genizde hissettiğimiz yakıcılık, acılık olarak tabir edilmekte hâlbuki o yakıcılıktır ve daha çok fenolik bileşenlerden gelen bir özelliktir. Meyvemsilik, acılık ve yakıcılığın yüksek olması, o yağın taze olduğunu, duyusal özelliklerinin daha yüksek olduğu anlamına gelir. Fakat ülkemizde özellikle acılık ve yakıcılık çok fazla tercih edilen özellikler değildir, olması olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Meyvemsilik, acılık ve yakıcılık bu üç özellik depolama sırasında düşme özelliği göstermektedir (Zengin, 2015).

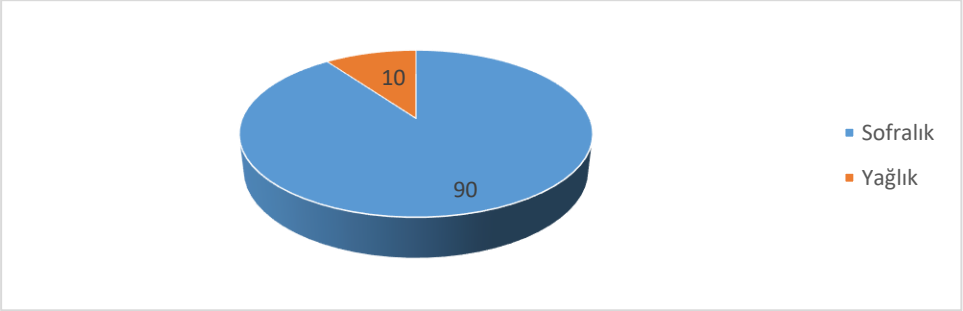
Zeytinyağını işledikten sonra satışa sunuluncaya kadar işletmede en iyi şekilde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Ayrıca ambalajlamaya özen gösterilmeli teneke ya da koyu cam şişelerde saklanmaları gerekmektedir. Zorunlu kalınmadıkça plastik bidonlar tercih edilmemelidir. Ambalajlamada, teneke kutular, cam ve plastik şişeler tercih edilmelidir. Serin yerde satışa sunulmalı, ısı ve ışıktan uzak tutulmalıdır (Yavuz, 2008).

Hasat maliyeti, zeytin yetiştiriciliğinde en önemli üretim maliyetlerden birini oluşturmaktadır. Karlı bir zeytincilik için hasat maliyetlerinin düşürülmesi önem arz etmektedir. Bu konudaki en iyi çözüm yolu hasatta modern teknikleri kullanmaktan geçmektedir. Mardin ilinde ankete katılan zeytin yetiştiriciliği yapan üreticilere zeytin ağacında hasat şekliniz nedir diye yönelttiğimiz soruya karşılık, üreticilerin %93'ü sıyırma (el veya tarakla) ile % 3'ü makine ile % 4'ü ise silkme (sırıkla çırpmak) yöntemi ile ürünlerini hasat ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 4.15.).

Şekil 4.15. Zeytin üreticilerinin zeytin hasadında kullandıkları yöntemler

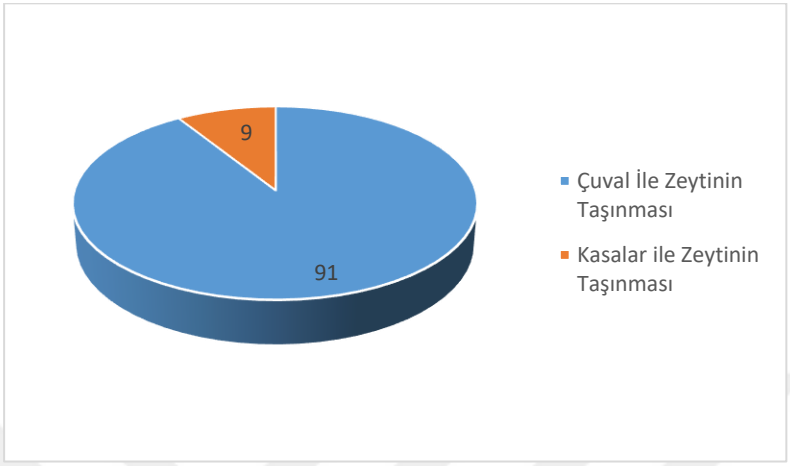
Araştırma yapılan üretim alanında hasat edilen zeytinin değerlendirilme şekli üreticilerin % 90'ının sofralık, üreticilerin 10'unun da yağlık olarak değerlendirdiği şeklindedir (Şekil 4.16.).

Şekil 4.16. Zeytin üreticilerinin hasat edilen zeytini değerlendirme şekli

Araştırma alanında zeytin üreticilerinin hasattan sonra yağa gidecek zeytini uzun bir süre beklettikleri gözlemlenmiştir. Bekleme süresindeki artış elde edilecek yağın kalitesinde düşüşe sebebiyet vermektedir. Zeytin üreticileri ile yapılan ankette, üreticilere yöneltilen hasat edilen zeytinin taşınmasında kullandığınız ekipmanlar nelerdir şeklindeki soruya; % 91' i çuval ile taşıdıklarını, % 9' u ise delikli kasalar ile taşıma işini yaptıklarını belirtmişlerdir. Modern ve bilinçli tarım yapan zeytin

yetiştiricileri hasat edilen zeytini kasalar ile taşınmasını tercih etmektedirler (Şekil 4.17.).

Şekil 4.17. Zeytin üreticilerinin hasat sonrası zeytin taşıma şekilleri

4.1.11. Üreticilerin sertifikalı iyi tarım yapma durumu

İyi Tarım Uygulamaları, çiftçilerin bilinçli üretim yapmalarını sağlayan ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın desteklediği bir üretim şeklidir. Konu ile ilgili danışmanların yaptığı tavsiyeler doğrultusunda hareket edilmesi üreticilerin hem üründen verim artışını hem de iyi tarım desteğinden faydalanma imkânlarını sağlayacaktır.

Mardin ilinde 2017 yılında zeytin yetiştiriciliği yapan üreticiler içerisinden sadece 1 işletmenin iyi tarım uygulamaları yaptığı tespit edilmiştir. Oysaki özelde gerek sofralık zeytin gerekse zeytinyağı iyi tarım uygulamaları açısından bakıldığında bu konuda diğer ürünlerden biraz daha yatkın olmaktadır. Konuya zeytin özelinden yaklaşıldığı gibi Mardin özelinden de yaklaşılabilir. Çünkü Mardin kültür turizminin yoğun yaşandığı bir şehirdir. Mardin'de gelişen turizm ile birlikte zeytin ve zeytinyağının sağlıklı ve faydalı olduğu vurgusu pazarlama açısından ön plana çıkarılabilir.

4.1.12. Mardin ili zeytin üreticilerine yönelik SWOT analizi

4.1.12.1.Mardin ili zeytin yetiştiriciliğinin güçlü yönleri:

- Mardin ilinin zeytinin anavatanından biri olması ve dolayısıyla bu durumun zeytinde yüksek bir genetik potansiyele sahip olduğunun bir göstergesi olması,
- Mardin ilinin ekolojik ve coğrafik açıdan zeytin yetiştiriciliğine uygun bir özelliğe sahip olması
- Zeytin yetiştiriciliği konusunda deneyimli ustaları bulmanın mümkün olması,
- Yerel zeytin çeşitlerinin şehirdeki kültürel turizm sayesinde yüksek tanıtım ve pazarlama potansiyeline sahip olması,
- Zeytin yetiştiriciliğinde kalıntı problemine neden olacak kimyasallar kullanılmaması,
- Yeni tesis edilen zeytin bahçesi dikimlerinde sertifikalı fidan kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıdır.

4.1.12.2.Mardin ili zeytin yetiştiriciliğinin zayıf yönleri

- Şehrin genelinde üretilen sofralık zeytin üretimi ve pazarlaması ülke genelinde arka sıralarda yer alması,
- Şehirde zeytinyağı üretim teknolojisinin yetersizliği,
- İyi tarım uygulamalı sertifikasyonun sağlayacağı önemli destekten zeytin üreticilerinin yararlanamaması,
- Rakip şehirlerdeki zeytin üretim maliyetinin daha düşük olması,
- Mardin zeytin üretiminin ulusal ölçekte tanıtımının yetersiz oluşu,
- Bilinçli bir sulama, gübreleme, toprak işleme ve zirai mücadelenin olmayışıdır.

4.1.12.3.Mardin ili zeytin yetiştiriciliğine yönelik fırsatlar

- Son birkaç yıl önce tesis edilen birçok zeytin bahçesinin verime geçecek olması,

- Zeytin ve zeytinyağına yönelik tüketici taleplerindeki artış,
- Yeni tesis edilebilecek zeytin bahçeleri için birçok alanın olması,
- Mardin ilinin önemli bir kültür turizmi merkezlerinden biri olması,
- Mardin ilinde zeytin üreticileri açısından zeytin yetiştiriciliğinde modern tarım tekniğini uygulayabilecekleri uygun bir ortama sahip olmasıdır.

4.1.12.4.Mardin ili zeytin yetiştiriciliğine yönelik tehditler

- Bilinçsizce yapılan tarımsal faaliyetler,
- Var olan çiftçilerin yaşlanması ve bu duruma bağlı olarak çiftçi sayısındaki azalma,
- Kayıt dışı üretimin ve ticaretin varlığı,
- Zeytinciliğin yapıldığı arazi alanının küçük ve arazi yapısının parçalı olması,
- Yeni kurulan zeytin bahçelerinde yerel zeytin çeşitlerinin kullanılması yerine kolay köklenebilen ve çok rahat temin edilebilen çeşitlerin kullanılması,
- AR – GE açısından altyapı ve donanım eksikliğinin olmasıdır.

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu çalışma ile Mardin ilinde zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı ilçelerde zeytin üreticileri ile 2017 ve 2018 tarihlerinde yapılan anketten elde edilen veriler değerlendirilip bir takım özellikler ışığında sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Zeytin üreticileri ile yapılan bu çalışma ile üreticilerin demografik özellikleri ve zeytin yetiştiriciliğine yönelik uygulamaları ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma ile zeytin yetiştiriciliğine yönelik verilerden yola çıkarak ürünün üretiminden tüketimine kadar geçen tüm süreçleri incelenmiştir. Konu ile ilgili bütüncül stratejiler geliştirmek için Mardin ili zeytin yetiştiriciliğine yönelik önemli saptamalarda bulunulmuştur.

Mardin ilinde zeytin yetiştiriciliği yapılan ilçelerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bunlar; Artuklu (Merkez ilçe), Derik, Kızıltepe, Yeşilli ve Nusaybin' den oluşan beş ilçedir.

Öncelikle Mardin ili zeytin üretim alanlarının iklim ve toprak özellikleri açısından bir değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Bu geniş coğrafyada zeytin yetiştiriciliği açısından uygun zeytinlik alanları bulunmaktadır. Ancak araştırmanın yapıldığı kimi ilçelerde şartların zorlanarak zeytin yetiştiriciliği yapma yoluna gidilmiştir. Bu da kimi sorunlara neden olduğu gözlemlenmiştir. Kimi yerlerde ağaçlar soğuk zararına maruz kalarak kurumuştur. Kimi yerlerde ise yüksek sıcaklıklar nedeniyle meyve tutumunda yetersizlikler olmuş ve bunun sonucunda verim kaybı yaşanmıştır.

Yükselti, topoğrafya anlamında zeytin yetiştiriciliği açısından kısıtlayıcı bir faktör olmuştur. Bu nedenle zeytin yetiştiriciliğinin yapılacağı alanların seçiminde dikkate alınacak unsurlar şunlardır;

- Zeytin yetiştiriciliği yapılacak bölgenin iklim göstergeleri,
- Yıl içerisinde görülen maksimum ve minimum sıcaklık değerleri
- Ortalama sıcaklık değerleri,

- Don zamanları,
- Yükselti.

Mardin ilinde geleneksel zeytin yetiştiriciliği olmasına rağmen modern zeytin yetiştiriciliğine doğru bir geçiş vardır. Günümüzde dünyanın diğer ülkelerinde zeytin yetiştiriciliğinde uygulanmakta olan sık dikim sistemine yönelik yoğun bir ilgi vardır. Ancak araştırma bölgesi olan Mardin'de arazilerin yüksek eğimli olması, arazi parsellerinin küçük ölçekli olması zeytin yetiştiriciliğinde sık dikim sisteminin uygulama alanını sınırlandırmaktadır.

Zeytin bahçe tesisi kurmak uzmanlık ve bilimsel hareket etmeyi gerektiren bir konudur. İşin ilk safhaları bahçe yerinin seçimi ile başlamaktadır. Bahçe yerinin ilk aşamasında yön ve yöney gereken koşulları sağlamalıdır. Seçilen bahçe tesisinde mutlaka yöreye uyumlu yerel zeytin çeşitleri veya konu ile ilgili uzman görüşlerinin alındığı yabancı çeşitlerin seçimi yapılmalıdır. İşin bu safhasında zeytin çeşit seçiminde hataya düşmek yıllarca yapılacak zeytin yetiştiriciliğinde önemli kayıplara neden olabilmektedir. Zeytin üreticilerinin zeytin çeşit seçiminde fiyat o günün en tanınan zeytin çeşidi gibi konuların etkisinde kalmamaları gerekmektedir.

Zeytin yetiştirme tekniği itibari ile yerel zeytin çeşitleri ile yabancı zeytin çeşitlerinin farklılığı kimi sorunlara neden olabilir. Yabancı zeytin seçimi yapılırken yetiştiricilikte bu konu dikkate alınmalıdır.

Zeytin yetiştiriciliğinde gübreleme konusunda birtakım hatalar yapılmaktadır. Toprak analizi yapılmaksızın gübreleme yapılması zeytin üreticilerinin yaptığı en yaygın hatalardan biridir. Bu konudaki doğru tutum, yapılacak toprak analizi doğrultusunda yetiştiricilerce ihtiyaç duyulan gübre çeşidi, uygun gübre miktarı, uygun gübre şekli ve zamanı belirlenmelidir.

Bitki besleme açısından toprağa verilen çiftlik gübreleri besin dengesi itibari ile yeterli olmayabilir. Çiftlik gübrelerinin özellikle iyi bir fermantasyon işleminden sonra kullanılması oldukça önem arz eden bir konudur.

Zeytin bahçe tesisinin kuruluşunda üreticilerin düştüğü bir diğer hatalı davranış şekil budamasında yaşanmaktadır. Şekil budaması gerek fidanın gelişimi gerekse ileriye yönelik zeytin fidanının çatı formunu oluşturması açısından oldukça önemlidir. Şekil budamasında yaşanan gecikme veya şekil budamasında yapılan yanlışlık şu sonuçları doğurur;

- Zeytinde birden fazla gövde oluşumuna neden olur. Zeytin ağaçlarındaki ikiz gövde durumları araştırma bölgesinde sıkça gözlenen bir durumdur.
- Ana gövdede zayıflığa sebebiyet verir.
- Ürünün geç verime yatmasına neden olmaktadır.

Verim dönemindeki ağaçlarda budama yapılırken ağacın vejetatif aksamı açısından dal / yaprak oranı mutlak suretle gözetilmelidir. Ağaçtaki genç sürgünler sıyrılmamalıdır. Aksi halde bahçe tesisinde yüksek gövdeli, uzun ve sürgün bakımından zayıf bir ağaç formunun varlığı ortaya çıkacaktır.

Zeytin ağacından daha iyi bir verim alabilmek için yapılacak sulama bir gerek şart niteliğine sahiptir. Günümüzde kurulan modern bahçe tesislerinde uygulanmakta olan basınçlı sulama maliyet ve verim açısından çok iyi sonuçlar vermektedir. Ancak uygulanan salma sulamada şu sakıncalı durumlar söz konusu olmaktadır;

- Salma sulama su kaynaklarının sebebiyet vermektedir,
- Ağaçların özellikle kök bölgesinde kimi zararlı etmenler bulunmaktadır. Salma sulama nedeniyle bu zararlı etmenler taşınma yayılma imkanı bulmaktadır.

- Bahçe içerisinde kendisine yer bulan otlar salma sulama nedeniyle bahçenin geneline yayılma imkanı bulmaktadır.
- Topraktaki en verimli tabaka toprak yüzeyinde yer almaktadır. Salma sulama bu çok önemli verimli tabakanın taşınmasına sebep olmaktadır.

- Salma sulama yöntemi ile yapılan sulamalar zeytin ağaç köklerinde boğulmalara ya da kurumalara neden olabilmektedir.

Genel olarak toprak işlemede güdülen amaç şunlardır;

- Toprağın havalanmasını sağlamak,
- Toprağın su tutma kapasitesini arttırmak,
- Topraktaki geçirimsiz tabakayı kırmak,
- Özellikle yabancı otlar ile mücadele amaçlanmaktadır.
- Genel itibari ile zeytin tarımında minimum sayıda toprak işleme istenir.

Tarım aynı zamanda gözleme dayalı bir faaliyettir. Zeytin hastalıkları ve zararlıların takibi çok önemli bir konudur. Kullanılacak ilaçlarda teknik talimatlara uyulmaması yani üreticilerin ilacı yanlış zamanda ve yanlış dozda kullanmaları zeytin hastalık ve zararlıları ile mücadelede başarısızlığa sebebiyet vermektedir.

İlaçlamada karar mekanizmasının önemli bir rolü vardır. Genelde çiftçilerin düştükleri hatalar şunlardır;

- Üreticilerin yaptıkları ilaçlamalarda özellikle çevrenin yönlendirmesi çok etkili olmaktadır. Birçok üretici bu konuda duyumlar ile hareket etmektedir. Bu davranış yetiştiricilikte zararlılar ve hastalıklar ile mücadele istenen başarıyı sağlayamamaktadır.
- Bahçe tesislerinde bir erken uyarı sisteminin olması gerekmektedir. Bu uygulama zararlılar ile mücadelede başarıyı sağlayabilecek bir etki taşımaktadır.

Zeytin bahçe tesisinde yapılacak hasat şu üç önemli sürece sahiptir; hasat zamanı, hasat şekli ve hasat sonrasıdır. Bu süreçlerden birinde yapılacak hata üründe verim ve kalite kaybına sebep olmaktadır. Bir zeytin bahçesinin yağlık veya sofralık olarak yetiştirme amacına göre, o zeytin bahçesindeki hasadın zamanı ve şekli de farklı olacaktır. Genel olarak hasadın bu üç sürecinde yapılan hatalar şunlardır;

- Hasat uygun olmayan yöntemler ile yapılabilmektedir. Örneğin sırıkla yapılan hasat zeytin meyvesinin sofralık değerini azaltmaktadır. Yağlık olarak değerlendirilecek zeytinin de asitlik oranının artmasına neden olmaktadır.
- Ağaçta hasat edilen zeytinler ile dip zeytinler birbirine karıştırılmaktadır. Oysaki dip zeytinlerin ağaçtan hasat edilen zeytinlerden ayrı tutulup dip zeytinlerden elde edilecek yağın sabun olarak değerlendirilmesi söz konusu olabilir.
- Hasat edilen zeytinler büyük çuvallara konulup yığın halinde uygun olmayan şartlarda bekletilmektedir. Bu durum zeytininin kullanım amacına göre sofralık ve yağlık zeytinde önemli ölçüde kalite kaybına neden olacaktır. Bunun önüne geçmek için zeytin hasadının havalı plastik kasalar ile taşınması ve uygun bir ortamda kısa bir süre içerisinde işlemden geçirilip değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Araştırma bölgesinde oldukça yetersiz bir hasat makinası varlığından söz etmek mümkündür. Son yıllarda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve TKDK'nın bu tür ekipmanlara verdiği desteklemelerden faydalanılmalıdır. Özellikle küçük zeytinlik alanlarında ve eğimli alanlardaki zeytinliklerin hasadında elde veya sırtta taşınan küçük hasat makinaları kullanılmalıdır.

Ülkemiz genelinde makinalı zeytin hasadını sınırlandıran faktörler şunlardır;

- Zeytin bahçe tesislerinin genel olarak küçük çaplı ve parçalı bir niteliğe sahip olması,
- Zeytin ağaçlarının taç yapısının ve zeytinliklerdeki budama şeklinin makinalı hasada elverişli olmaması,

- Zeytin ağaçlarındaki dikim mesafesinin yetersiz oluşu makinalı hasadın yapılmasını güçleştirmektedir.

Mardin ilinde zeytin üreticileri üretimini yaptıkları ürün konusunda diğer şehirlere oranla ticari açıdan fark yaratacak bir özelliğe sahiptir. Özellikle şehirde

kültürel turizmin varlığı katma değerli olan bu ürün satışında ve ürünün tanıtımında önemli bir rol oynama özelliğine sahiptir.

Mardin zeytin üretimi konusunda oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Zeytin alanları ve ağaç sayıları yıldan yıla artış göstermektedir. Bunun sürdürülmesi gerekmektedir. Yeni tesis edilen zeytin bahçelerinin verime geçmesi ve eski zeytinliklerin ıslah edilmesi ile birlikte zeytinde verim artışı hız kazanacaktır.

KAYNAKLAR

ALTUNLU, S., 2006. İyi Tarım Uygulamaları, Tarım ve Mühendislik Yayınları, 78-79: 103.

ANONİM, 2018. Tarım ve Orman Bakanlığı, İyi Tarım Uygulamalarında Örnek Köy Projesi, Elazığ.

ANONİM, 2003. Zeytin Kültüründe Zirai Mücadele Sorunları. Zeytin Yetiştiriciliği, Hasat Yayıncılık, s.122-130.

BAYRAKTAR, Ö., ve SANER, G., 2016. İzmir – Kemalpaşa Yöresinde Globalgap Uygulayan ve Uygulamayan Kiraz Üreticilerinin Bilgi Gereksinimleri ve Görüşleri. Tarım Ekonomisi Dergisi, 22(1): 41-47.

BENAVIDES, J. M., ve CIVANTOS, M., 1982. Influencia de los herbicidas en los costes de recoleccion de aceitunad. Agricultura, 604: 874-876.

DARNHOFER, I., 2005. Organic Farming and Rural Development: Some Evidence from Austria. Sociologia Ruralis, 45(4): 308-323.

DEMİR, Z., 2013. Turabdin'de Bir Süryani Mıhallemi Köyü Habsus. Anadolu Ofset, İstanbul, 343s.

DIRAMAN, H., 2008. Türk Naturel Zeytinyağlarının Karakterizasyonu Üzerine Bazı Genel Bilgiler. Gıda Teknolojisi Dergisi, 12(3): 83-87.

DOĞAN, B., 2017. Üreticilerin İyi Tarım Uygulamaları İsteklilikerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Kahramanmaraş İli Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 85s.

EİTAM, D., 1998. Eski İsrail'de Zeytin Yetiştiriciliği. Dünya Zeytin Ansiklopedisi, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi, İspanya, 479s.

EKİNCİ, N., EGESEL, B., ve TAN, S., 2008. Türkiye'de İyi Tarım Uygulamaları ve Çanakkale Örneği. Lapseki Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos, Çanakkale, s.41-48.

ERSAN, M., 1998. Artuklu Beyliği'nin Yönetimi. TDA, Ankara, 157s.

ERSUN, N., ve ARSLAN, K., 2011. Türkiye'de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Üretim ve Pazarlama Esasları. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 325s.

GALAN, C., CARİNANOS, P., GARCİA – MOZO, H., ALCAZAR, P., and DOMİNQUEZ – VİLCHES, E., 2001. Model For Forecasting Olea Europaea L. Airborne Pollen in Southwest Andalusia, Spain. International Journal of Biometeorology, 45(2): 59-63.

GEMİCİOĞLU, Y., 2016. Türkiye'de Zeytinyağı Üretiminde Kullanılan Yöntemler ve Makine Sistemlerinin Varlığı. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 41s.

GÖYÜNÇ, N., 1991. XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 125s.

GÖZEN, H., 2010. Seracılık Üretim Faaliyetlerinde İyi Tarım Uygulamaları: Kıbrıs Magosa Örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 103s.

GÜLER, M., CESUR, R., ve SARI, N., 2010. Zeytinde Bakım İşleri. Doğu Akdeniz Zeytin Birliği, Adana, 38s.

HASDEMİR, M., 2009. Dünya'da ve Türkiye'de İyi Tarım Uygulamaları. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(567): 32-37.

HURMA, H., YILMAZ, F., ve DEMİRKOL, C., 2010. İyi Tarım Uygulamalarının Tüketiciye Yansımaları, Tekirdağ İli Örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, 22-24 Eylül, Şanlıurfa, s.645-652.

IOANNİS, T., 2009. Olives. Crop Production Science in Horticulture, United Kingdom, 409p.

İÇEL, C. D., 2007. Avrupa Birliği Ülkelerinde İyi Tarım Uygulamaları ve Türkiye ile Karşılaştırılması. Tarım ve Orman Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 114s.

İÇEL, C. D., YÜKSEL, B., ve UZ, M., 2009. Dünya'da ve Türkiye'de İyi Tarım Uygulamaları. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(565): 45-49.

KIRITSAKIS, A. K., 1998. Olive Oil From The Tree To The Table. Food and Nutrion Press, USA, 348p.

KIVRAK, M., 2015. Zeytin Bahçelerinde Kalite. İzmir Zeytin Sempozyumu, 2-3 Eylül, İzmir, s.56-60.

KLEINWECHTER, U., and GRETHE, H., 2006. The Adoption of the Eurepgap Standart by Mango Export in Piura, Peru. Association of Agricultural Economists Conference, 12-18 August, Austria.

KAHYAOĞLU, M., 2007. Meyve Sinekleri ile Savaşımda Besin Cezbedicilerin Kullanımı. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Semineri, Ankara, 36s.

KOVANCI, B., ve KUMRAL, N. A., 2004. Bursa İli Zeytin Ağaçlarında Bulunan Akar Türleri. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 18(2): 25-34.

KÖSEOĞLU, O., 2015. Zeytinyağında Kalite ve Karar Ağaçları. İzmir Zeytin Sempozyumu, 2-3 Eylül, İzmir, s.34-39.

KUO, N., CHEN, Y., and HUANG, C., 2006. Linkages Between Organic Agriculture and Agro – Ecotourism. Renewable Agriculture and Food Systems, 21(4): 238-244.

LUCHETTİ, F., 2002. Importance and Future Of Olive Oil In The World Market – An Introduction To Olive Oil. European Journal of Lipid Science and Technology, 104(9-10): 559-563.

MALHOTRA, N. K., 1996. Marketing Research an Applied Orientation. Prentice Hall International Inc., New Jersey, 890pp.

MONTİGNAC, M., 2002. Kalbin Hazinesi Zeytinyağı. Alfa Yayıncılık, İstanbul, 161s.

NOYAN, S., 2008. Mardin, Bir Şehir Bir Malikane Sıradışı Evler, Kendi Yayını, Ankara, 262s.

OKTAY, D., 2010. Ege Bölgesi' nde Zeytinyağı Tüketiminin Arttırılmasında Arz Zinciri Yönetiminin Olası Katkıları Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 158s.

OSBORNE, C. P., CHUINE, I., VINER, D., and WOODWARD, F. I., 2000. Olive Phenology As a Sensitive Indicator of Future Climatic Warming in The Mediterranean. Plant, Cell and Environment, 23(7): 701-710.

OWUSU, J. A., and NARTEY, A. T., 2004. Climatic Conditions of Olive Tree Growing in Ghana. 5th International Symposium on Olive Growing, 27 September 2 October, İzmir, s.405-412.

ÖĞÜT, S., ve KÜÇÜKÖNER, E., 2007. Isparta'da Kullanılan Tarım İlaçlarına Karşı Üreticilerin Tutum ve Davranışları. Tarım İlaçları Kongre ve Sergisi, 25-26 Ekim, Ankara, s.378-385.

ÖZALTAŞ, M., 2008. Zeytin Kuraklık İlişkisi. İzmir Ticaret Borsası Dergisi, 62: 11-13.
ÖZÇATALBAŞ, O., 2009. Tarımın Standardı: Uzman Bilgiye Dayalı İyi Tarım Uygulamaları. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(565): 38-43.
ÖZÇATALBAŞ, O., 2005. The Level of Information and Communication Technology Using and Information. EFITA / WCCA Joint Congress on IT in Agriculture, 22-28 July, Portugal, p.1422-1425.
ÖZÇATALBAŞ, O., DANIŞ, D., 2004. Türkiye'de Yürütülen Tarımsal Yayım Çalışmalarının Eurepgap Belgesi ile İlişkisi. Türkiye 6. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.
ÖZDOĞAN, D., ve TUNALIOĞLU, R., 2017. Zeytinyağında Kalite. Zeytin Bilimi, 7(1): 25-31.
PEKCAN, T., ÇOLAKOĞLU, H., ve TURAN, H. S., 2006. Zeytinde Tesis Gübrelemesi ve Toprak Verimliliği. Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyum Sergisi, 15-17 Eylül, İzmir, s.33-42.
SAKAR, E., 2016. Gaziantep İli Zeytin Gen Kaynaklarının Morfolojik, Pomolojik ve Fizikokimyasal Özelliklerinin Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 46(2): 85-92.
SAVRAN, M. K., ve DEMİRBAŞ, N., 2010. Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Gelişimi Açısından Fidan Yetiştiriciliğinin Önemi, Sorunlar ve Öneriler. Tarım 2015 Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu, 29 Mayıs, İzmir, s.178.
SAYIN, C., ve MENCET, M. N., 2009. İyi Tarım Uygulamaları ve Yaş Meyve ve Sebze Ticaretine Etkileri. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(565): 56-61.
SEVİLGEN, Ö., 2008. Zeytin Zararlılarının Meyve Kalitesi Üzerine Etkileri. I. Ulusal Zeytin Öğrenci Kongresi, 17-18 Mayıs, Balıkesir, s.208-213.
ŞENEL, Z. O., 2006. Organik Ayçiçeği Üretimi ve Trakya Bölgesinde Uygulanabilirliğinin Koşul ve Olanaklarının Araştırılması. Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 102s.
ŞİŞMAN, S., 2008. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Coccoidea (Hemiptera) Türleri. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Dönem Projesi, Ankara, 97s.
TAYAR, M., 2010. Gıda Güvenliği. Marmara Belediyeler Birliği, İstanbul, 360s.
TEMUÇİN, E., 1993. Türkiye'de Zeytin Yetişen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi. Ege Coğrafya Dergisi, 7: 117-131.
TOZLU, İ., 2007. Kuzey Kıbrıs'ta Zeytin (Olea Europaea L.) ve Yetiştiriciliği. Alatarım Dergisi, 6(1): 32-38.
TUNALIOĞLU, R., 1995. Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytinciliği ile Türkiye Zeytinciliğinin Bazı Yönlerden Karşılaştırılması. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Yayını, İzmir, 347s.
TUNALIOĞLU, R., DURLU ÖZKAYA, F., ve ÖZKAYA, M.T., 2015. Türkiye'de Zeytinyağı Tüketiminde Doğru Bilinen Yanlışlar. Akdeniz Kültür Dergisi, 8(33): 91-94.
TUNALIOĞLU, R., ve KARAHOCAGİL, P., 2006. Zeytinyağı, Sofralık Zeytin ve Prina Yağı Durum ve Tahmin. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 119s.
TUNALIOĞLU, R., ve ÖZDOĞAN, D., 2017. Zeytinyağında Kalite. Zeytin Bilimi, 7(1): 25-31.

TZOUVELEKAS, V., PANTZİOS, C., and FOTOPOULAS, C., 2001. Technical Efficiency of Alternative Farming Systems: The Case of Greek Organic and Conventional Olive – Growing Farms. Food Policy, 26(6): 549-569.

ULUDAĞ, A., ÜREMİŞ, İ., ve ERTEN, L., 2003. Yabancı Otlar Zeytinliklerde Sorun mudur. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, 2-3 Ekim, İzmir, s.94-101.

UYLAŞER, V., ve ŞAHİN, İ., 2004. Salamura Siyah Zeytin Üretiminde Geleneksel Gemlik Yönteminin Günümüz Koşullarına Uyarlanması. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 18(1): 105-113.

UZUN, F., 2006. Organik Tarım Üretim ve İhracatı. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 190s.

ÜNAL, A., 2006. Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(3): 15-44.

YALÇIN, M., ve BOZ, İ., 2007. Kumluca İlçesinde Seralarda Üreticilerin Kullandıkları Bilgi Kaynakları. Bahçe, 36 (1-2): 1-10.

YAŞAR, G., 2017. İyi Tarım Uygulamaları: Migros Ticaret Anonim Şirketi Örneği. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2): 503-524.

YAVUZ, H., 2008. Türk Zeytinyağlarının Bazı Kalite ve Saflık Kriterleri' nin Belirlenmesi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 87s.

YAVUZ, H., ve TEKİN, A., 2008. Çeşit, Bölge ve Hasat Zamanının Zeytinyağı Kalitesine Etkisi. I. Ulusal Zeytin Öğrenci Kongresi, 17-18 Mayıs, Balıkesir, s.42-45.

YEŞİLBAŞ, E., DALICI, E., ve YEŞİLMEN, N., 2017. Mardin Çarşıları ve El Sanatları. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 155s.

YOLTAŞ, T., 2009. İyi Tarım Uygulamaları Denetim Süreci. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(565): 91-95.

ZENGİN, M., 2015. Zeytinyağının Duyusalı. İzmir Zeytin Sempozyumu, 2-3 Eylül, İzmir, s.39-43.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İsmail BAYYİĞİT
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman – Kahta / 10.11.1983
e-mail : ishakbayyigit@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	:	2005
Üniversite	: İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Merkez, Malatya	2005
Üniversite	:Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Eskişehir	2010
Yüksek Lisans	Harran Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Merkez, Şanlıurfa	2018

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2005-2006	Tahincioğlu Holding	Eğitim
2006-2009	Uslan Turizm ve Tarım Firması	İdari ve mali işler sorumlusu
2009-2018	Yeşilyamaç Turizm, Tarım ve Tic. A.Ş.	Genel müdür

UZMANLIK ALANI : Bahçe Bitkileri

YABANCI DİLLER : İngilizce

EKLER

EK – 1

SOSYAL VE EKONOMİK YAPI SORULARI

1. Üreticinin yaşı:….

2. Üreticinin cinsiyeti:….

3. Üreticinin eğitim durumu:…….

4. Üreticinin çiftçilik deneyimi (yıl): ……

5. Üreticinin zeytin yetiştirme deneyimi (yıl): ……..

6. Üreticinin aile nüfusu: …

Üretici ailesinin nüfusu											Çalışan Nüfus	
0-6 yaş			7-14 yaş		15-49 yaş		50-64 yaş		65 ve üstü yaş		Tarım	Tarım dışı
K												
E												

7. Zeytin dışı gelir sağlanan tarımsal faaliyetleriniz nelerdir?
……
……
……...

8. Zeytin dışı gelir sağlanan tarım dışı faaliyetleriniz nelerdir?
……
……
……...

9. Yıllık gelir dağılımınız
Tarımsal % ….. Tarım Dışı % …..

10. Üreticinin örgütlenme durumu nedir?

1 – Ziraat Odası 3- Tarım Kredi Kooperatifi

2 – Tarım Satış Kooperatifi 4- Köy Kalkınma Kooperatifi

5 – Herhangi bir kurum ve kuruluşa üye değil

11. Arazinin Tasarruf Şekli ve Dağılımı

Mülk Arazi	da
Kiralanan Arazi	da
Ortağa Verilen Arazi	da
Toplam Arazi	da

12. İncelenen işletmelerde üretim deseni

Ürünler	Parsel Adedi	Toplam Alan (da)	Toplam üretim (ton)	Çeşit	Ortalama fiyat
Zeytin					
Bağ					
Badem					
Antep Fıstığı					
Diğer……					

YETİŞTİRİCİLİK SORULARI

1. Toplam zeytin alanınız: ……..(da)

2. Toplam ağaç sayınız:……adet

3. Ağaçlarınızın yaşı: ……..yıl

4. Ağaçlarınızın çeşidi: ……..

5. Dikim mesafesi: ……..m.

6. Zeytinde üretim şekliniz nedir?

Sofralık % ….. Yağlık % …..

7. Zeytin üretimine yönelme nedenleriniz nelerdir?
Önemliden- Önemsize (1=>5)

(….) Karlı (….) Babadan kaldı
(….) Yöre koşullarına uygun (….)Kolay
(….) Yörede yapanlar var (….)Diğer……..
(….) Gelişen bir sektör

8. Toprak işleme sıklığı nedir?
……
……..

9. Toprak işleme alet – ekipmanı nedir?

……
……..

10. Zeytin üretimi konusunda bilgi kaynaklarınız kimlerdir?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

(….) Deneyimi
(….) İl/İlçe Tarım Müdürlüğünün önerisi
(….) Tarım Danışmanının önerisi
(….) İlaç Bayii veya ilaç firmalarının önerisi
(….) İhracatçı Firmanın önerisi
(….) Denetleyicinin önerisi
(….) Birliğin önerisi
(….) Arkadaş/komşu Tavsiyesi

11. Gübreleme amacıyla her üretim döneminden önce toprak analizi yapılıyor mu?

1- Evet **0-** Hayır

12. Yaprak analizi yaptınız mı?

1- Evet **0-** Hayır

13. Sulama suyunun kaynağı nedir?

1- Sulanmıyor 3- Kuyu Suyu (Kaç mt:……)
2- Artezyen (Kaç mt:…..) 4- Diğer ……..

14. Hangi tip sulama sistemini kullanıyorsunuz?

1- Damlama 3- Karık
2- Salma 4- Tava

15. Sulama suyunun analizi her üretim döneminden önce yapılıyor mu?

1- Evet 0- Hayır

16. Bitki beslemede neler kullanıyorsunuz?

1- Organik Gübreler
2- Damlama Sulama Gübreleri
3- Yaprak Gübreleri
1-
2- Zeytin Kabuklu Biti (Parlatoria Oleae)
3- Zeytin Pamuklu Biti (Euphyllura olivina)
4- Zeytin Fidan Tırtılı (Palpita unionalis)

17. Zeytinde zararlı kontrolünü nasıl sağlıyorsunuz?

1 – Kültürel önlemler ile
2- Kimyasal mücadele yolu ile
3- Herhangi bir önlem alınmıyor

18. Zeytin ağacında görülen hastalıklar nelerdir?

1- Zeytin Halkalı Leke Hastalığı (Spilocaea oleagina)
2- Zeytin Dal Kanseri (Pseudomonos savastanoi)
3- Zeytin Solgunluğu (Verticillium dahliae)
4- Antraknoz – Çürük Leke Hastalığı (Gloeosporium olivarum Alm.)
5- Armillaria Kök Çürüklüğü (Armillaria mellea(Vall.)
6- Herhangi bir hastalık görünmüyor.

19. Hastalık görüldüğünde yapılan mücadele yöntemi nedir?
1- Kültürel önlemler uygulanıyor
2- Kimyasal mücadele yapılıyor
3- Herhangi bir mücadele yapılmıyor

20. Kimyasal ilaç kullanımında nelere dikkat ediyorsunuz?

Önemliden- Önemsize
(1=>5) (….)
(….) Ruhsatlı ilaçları kullanıyor
(….) İlaçları ruhsatlı olduğu dozda kullanıyor
(….) Doğal düşmanları koruyacak şekilde ilaçlama yapıyor
(….) İlaçlamayı sabah erken veya akşam saatlerinde yapıyor
(….) İlaçlama ile hasat tarihi arasında bekleme süresini dikkate alıyor
(….) Kalıntı problemi olmayan ilaçları kullanıyor
(….) Uygun ilaçlama aleti kullanıyor

21. İlaç kullanımıyla ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

(….) Etki süresi yetersiz

(….) Temin etmede problem

(….) Fiyatlar yüksek

(….) Kullanım bilgisi yetersiz

(….) Diğer.....

22. Zeytin ağacını hangi zamanda buduyorsunuz ve budama şekliniz nedir?
……
……
……..

23. Bahçenizde yabancı ot kontrolünü hangi sıklıkta ve nasıl sağlıyorsunuz?
……
……
…….....

24. Zeytin ağacında hasat şekliniz nedir?
1- Sıyırma (El veya tarakla) Yöntemi

2- Silkme (Sırıkla çırpmak) Yöntemi
3- Makineyle Hasat Yöntemi
4- Dip Toplama Yöntemi

25. Zeytinin taşınmasında kullandığınız ekipmanlar nelerdir?
……
….....

26. Zeytinler sıkıma gidecek ise bekleme süresi nedir?
……
……....

27. Son 3 yıldaki zeytin veriminiz ve ortalama satış fiyatınız ne oldu?

YIL	Verim (ton/da)	Ort. Fiyat
2007	:…….	……..
2008	:…….	……..
2009	:…….	……..

28. 2017 Sezonunda Zeytin Satış Tarihleri ve Fiyatı

İlk Satış Tarihi		Son Satış Tarihi	
Min fiyat		Max fiyat	
Miktar		Miktar	

29. Zeytin satış fiyatından memnun musunuz?
1- Evet 2- Hayır

30. Zeytin satış fiyatınız düşük ise bunun nedenleri nelerdir?
……
……
……...

31. Ürünü hangi şekilde pazara sunuyorsunuz?

A. Bahçede toptancıya veriyor
B. Kendisi tüccara satıyor
C. Kendisi halde / pazarda satıyor
D. Diğer ……..

32. Zeytin üretimiyle ilgili hangi konularda bilgilenmek istersiniz?
Önemliden- Önemsize (1=>5)

1- (….) Gübreleme
2- (….) İlaçlama
5- (….) Toprak işleme
6- (….) Kayıt tutma

3- (….) Bakım Üretim
4- (….) Diğer …….
7- (….) Sertifikalı

33. Zeytin üretiminde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

……

……

……..

34. Ürününüzü nereye pazarlıyorsunuz?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

1- (….) Kooperatif
2- (….) İhracatçı
3- (….) Komisyoncu
4- (….) Kendisi pazarda satıyor
5- (….) Diğer……

35. Pazarlama sorunlarınız nelerdir?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

1- (….) Satacak yer bulamama
2- (….) Pazara uzaklık ……
3- (….) Nakliye masraflarının yüksek olması
3- (….) Fiyatı belirleyememe
4- (….) Diğer

36. Teknik danışmanlık hizmeti alıyormusunuz?

1 – Evet 0 – Hayır

37. İTU Sertifikalı ürün deyince ne anlıyorsunuz?

……

……

……...

38. Çevrenizde İTU Sertifikalı tarım yapılıyor mu?

1- Evet 2 – Hayır 3- Haberdar değilim

39. Neden İyi Tarım Uygulamaları Yapmak isterdiniz?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

(….) Sağlıklı ve güvenilir bir ürün olması

(….) Doğal ürünlere olan talebin yüksek olması

(….) İTU'lu ürünün daha kolay pazarlanabiliyor olması

(….) İTU'lu ürün fiyatının konvansiyonele göre daha yüksek olması

(….) Ürünün sertifikalı olması

40. İTU ile ilgili olarak size herhangi bir kaynaktan bilgi verildi mi?

1- Evet 0- Hayır

41. Önceki yıllarda zeytin üretimi ile ilgili bir eğitime katıldınız mı?

1- Evet 0- Hayır

42. Televizyondaki tarımla ilgili programları düzenli olarak izliyor musunuz?

1- Evet 0- Hayır

43. Akıllı mobil telefonunuzdan zeytin ile ilgili bilgileri takip ediyor musunuz?

1- Evet 0- Hayır

44. İl veya İlçe Tarım Müdürlüğüne hangi amaçla gidiyorsunuz?

1- Öneri almak için

2- Resmi işlemler için

3- Şikayet için

45. Devletin İTU yapan üreticilere destekleme ile düşük faizli kredi verdiğinden haberdar mısınız?

1- Evet 0- Hayır

46. Tarım sigortası yaptırıyor musunuz?

1- Evet 0- Hayır

47. Sigorta yaptırmama nedeniniz nedir?

……

……

……..

48. Devlet destekli tarım sigortası (%50 devlet desteği) uygulamasından bilginiz var mı?

1- Evet 0- Hayır

49. Zeytin üretiminde size göre en önemli risk kaynakları nelerdir?

Önemliden- Önemsize (1=>5)

(….) Çeşit seçimi (....) Aile işgücünün yetersizliği

(….) Anaç kalemin seçimi (….) Hastalıktan dolayı verim kaybı

(….) Ürün fiyatlarındaki değişiklikler (….) Zararlıdan dolayı verim kaybı

(….) Yağışın gereğinden az olması (….) İşletme kayıtlarının tutulmaması

(….) İklim koşullarındaki değişiklikler (….) İlaçlama zamanının seçimi

(….) Hırsızlık
(….) Pazar bulmadaki güçlükler
(….) Toprak seçimi
(….) İhracattaki dalgalanmalar
(….) Sulama suyunun yetersizliği
(….) Sulama maliyetinin yüksek oluşu
(….) Budama zamanı
(….) Girdi maliyetlerindeki değişiklikler

50. Zeytin üretiminde yukarıda belirtilen risklere karşı hangi önlemleri alıyorsunuz?

Önemliden- Önemsize (1=>5)
(….) Sözleşmeli Üretim
(….) Depolama olanakları arttırma
(….) Ürün deseninin değiştirilmesi
(….) İşletme dışı yatırımlar
(….) Diğer